

XIX. YÜZYIL BAŞLARINDA GEBZE (GEKBÜZE)'DE AİLENİN NİCEL VE NİTEL ÖZELLİKLERİ (TEREKE KAYITLARINA GÖRE)

MEHMET GÜNEŞ*

Giriş

A nne, baba ve çocuklar ile tarafların kan akrabalarından oluşan ekonomik ve sosyal bir birlik olarak tarif edebileceğimiz aile,¹ toplumun temelini oluşturan önemli bir müessesedir. Bu yönü ile evrensel bir özellik taşıyan aile, Osmanlı'da eski Türk anlayışı ve İslamiyet'in kabulüyle beraber oluşan hukuk nizamına göre teşekkül etmiştir.² Bilhassa İslam Dini, aile kurmayı teşvik etmesi, aile hukuku bağlamında kadına ve kız çocuklarına sağladığı teminat ile aileyi Osmanlı'da toplumsal hayatın temelinde oturtmuştur.³

Osmanlı ailesi ile ilgili olarak hem genel, hem de yerel alanda çok sayıda çalışma yapılmış olmakla birlikte bu çalışmalar umumiyetle evlenme, nikah, boşanma, aile ve aileyi oluşturan fertlerin statüsü gibi konular üzerinde yoğunlaşmış olup, ailenin demografik yapısı yeterince ele alınmamıştır.⁴ Yapılan çalışmalarda çoğunlukla Şer'iyye Sicilleri olarak bilinen kaynaklar kullanılmıştır. Bunlar, hem ailenin teşekkülü ve hukuki vaziyeti ve hem de demografik yapısı hususunda son derece önemli ve orijinal bilgiler ihtiva etmektedir. İlkinde mezkur sicillerdeki nikah, boşanma, nafaka ve vesayet hüccetleri vb. belgeler öncelikle kaynak olarak kullanılmakta iken, ikincisinde tereke defterleri, nam-ı diğer muhalefât defterleri ön plana çıkmaktadır. Bazen müstakil defterler olarak bazen de Şer'iyye Sicilleri içerisinde dağınık bir şekilde yer alan tereke kayıtları, vefat eden şahısların isimleri, sosyal statüleri, hayatta iken sahip oldukları her türlü eşya ile menkul ve gayrimenkulleri, alacakları, borçları, hayvanları, ambarda veya tarlada bulunan hububatın vs. nicelik, nitelik ve fiyatları hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir. Ayrıca tereke sahiplerinin ailevi durumları, evli olanların eş ve çocuk sayıları, hatta anne, baba, kardeş, hizmetçi gibi diğer aile bireylerinin isim ve evsafı hakkında bilgi edinmek mümkün olabilmektedir.

Bu çalışmada da, 19. yüzyılın başlarında Üsküdar'a bağlı bir kaza olan Gebze (Gekbüze)'nin⁵ mahalle ve köylerinde ikamet eden müslim ve gayrimüslim ailelerin nicel ve nitel yapısı hakkında bazı tespit ve değerlendirmeler yapılmıştır. Bu tespit ve değerlendirmelere geçmeden önce incelememize kaynaklık teşkil eden terekelerin genel dağılımlarına bakmak faydalı olacaktır.

* Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, mgunes@aku.edu.tr

1 Birsen Gökçe, "Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme" *Aile Yazıları*, C. 1, (Der. Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem), Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1990, s. 207.

2 İbrahim Etem Çakır, "Osmanlı Toplumunda Eş ve Çocuk Sayısı, Statü, Servet: 1671-1678 Sofya Örneği", *OTAM*, S. 31 (Bahar 2012), Ankara 2013, s. 42.

3 Ahmet Tabakoğlu, "Osmanlı Toplumunda Aile", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, C. 1, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, s. 92.

4 Ömer Demirel, Adnan Gürbüz, Muhiddin Tuş, "Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, C. 1, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, s. 99.

5 Gebze'nin idari yapısı hakkında bkz. Gülfettin Çelik, *Gebze (Sosyo-Ekonomik Bir İnceleme)*, C. 1 (16-19.Yüzyıl), Gebze Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2003, s.12, 13, 19.

TEREKELERİN GENEL DAĞILIMI

Bu çalışmada Gebze kazasına ait 1289 ve 1290 numaralı Şer'iyye Sicil defterlerinde mevcut 138 tereke kaydı incelenmiştir. Mezkur defterler 1219 (M. 1804) – 1248 (M. 1832) tarihleri arasındaki kayıtları içermekle beraber bu tarihler arasındaki bütün ölüm sayılarını yansıtmaktan uzaktır. Zira her iki sicil defterinde de kayıtlar, kronolojik bir sıra takip etmekle birlikte belirli tarihlerde kesafet teşkil etmektedir. Bu kayıtlar 1219-1220, 1230-1231, 1236-1238, 1244-1248 tarihlerini muhtevindir. Yani 1220 ile 1230 yılları arasındaki 9 yıllık; 1231 ile 1236 yılları arasındaki 4 yıllık; 1238 ile 1244 yılları arasındaki 5 yıllık zaman dilimlerindeki ölüm kayıtları bulunmamaktadır.

İncelememizin temel kaynağı olan 138 terekeden 109'u (% 79) Müslüman ailelere, 29'u (% 21) gayrimüslim ailelere aittir. Müslüman terekelerinden 19'u erkek, 14'ü kadın olmak üzere 33'ü şehirde; 55'i erkek, 21'i kadın olmak üzere 76'sı köylerde ikamet etmekte iken vefat eden şahıslara aittir.⁶

Gayrimüslim tereke sahiplerinden şehirde ikamet etmekte iken vefat eden sadece 2 erkek mevcut olup, köylerde ikamet etmekte iken vefat eden 24'ü erkek, 3'ü kadın olmak üzere toplam 27 kişi mevcuttur.⁷

Tereke sahiplerini müslim, gayrimüslim ayrımı yapmaksızın sadece ikamet yerleri açısından dikkate aldığımızda 35 kişinin (% 25) şehirde, 103 kişinin (% 75) de köylerde ikamet etmiş olduklarını görmekteyiz.⁸

Tereke sahiplerinin cinsiyet bakımından dağılımı ise, 74'ü Müslüman, 26 gayrimüslim olmak üzere toplam 100 erkek (% 72.5), 35'i Müslüman 3'ü gayrimüslim olmak üzere toplam 38 kadından (% 27.5) müteşekkildir.⁹

TEREKE SAHİPLERİNİN UNVAN VE MESLEKLERİ

Tereke defterlerinde, tereke sahiplerinin isimleri ve baba isimleri ile birlikte bir takım unvan ve sıfatları da belirtilmektedir. Bu unvan ve sıfatlar ait olduğu kişilerin dini, mesleki durumlarını ve toplum içerisindeki konumlarını, hangi zümreye mensup olduklarını göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca bazı terekelerde, ilgili şahısların meslek ve uğraşları da isimlerinden önce belirtilmekte idi. Bu veriler dikkate alınarak Gebze'de ikamet eden ahalinin nasıl bir sosyal tabakalaşma oluşturduğu hakkında bazı tespit ve değerlendirmeler yapmak mümkün olabilmektedir.

Çalışmamızın temel kaynağını oluşturan tereke kayıtlarına göre Gebze'de Müslüman erkekler içerisinde herhangi bir unvan taşıyan 38 adet tereke sahibi vardır. Bunların tereke sahibi olan toplam 74 Müslüman erkek içerisindeki oranı % 51.4'tür.¹⁰

6 Bkz. Tablo 1.

7 Bkz. Tablo 1.

8 Bkz. Tablo 1. 19. yüzyıl ortalarında Gebze kazasının merkez nüfusunun 1855, kırsal nüfusunun 7640 olduğu dikkate alındığında (bkz. Çelik, *Gebze...* s. 122, 124) bu oranın çalışmamıza kaynaklık eden terekelere de aksettigi ifade edilebilir.

9 Bkz. Tablo 1.

10 Bkz. Tablo 2.

En çok kullanılan unvanlar ağa ve beşe'dir. Her ikisi de ehl-i örfe münhasır unvanlar olup, ağa Osmanlı Devleti'nde ordu, saray memuru ve mensupları için kullanıldığı gibi, halktan ileri gelenler, esnaf kethüda ve yiğitbaşlarına, taşrada ayan ve eşraf için de kullanılan bir tabir idi.¹¹ Tereke sahipleri içerisinde 8 kişi ağa unvanını taşımaktadır ki bu, % 10,8'lik bir orana tekabül etmektedir. Ağa unvanını taşıyan kişilerden bir tanesi aynı zamanda el-hâc unvanına da sahiptir. Bir tanesinin mesleği debbağlıktır.

Beşe, paşa kelimesinin hafifletilmiş söylenişi olup, daha ziyade yeniçeriler arasında kullanılan bir unvan idi.¹² Bununla birlikte Türk aşiretlerinin bazılarında büyük evlat için de kullanılmaktaydı.¹³ Beşe unvanını taşıyan 8 kişi mevcut olup bunlar da yine % 10,8'lik bir oran teşkil etmektedir. Bu unvanla birlikte ikinci bir unvana sahip herhangi bir kişi tespit edilmemiştir. Bununla birlikte beşe unvanlılardan bir kişi kayıkçı, bir kişi de nalbanttır.

Terekelerde yer alan unvanlardan birisi de reis'dir. Reis, kelime anlamı itibarıyla başkan anlamına gelmekle birlikte, bu unvanla zikredilen kişilerin, terekelerinden anlaşıldığı kadarıyla kayıkçılık ve/veya balıkçılık mesleği ile uğraştıklarını tahmin ediyoruz.¹⁴ Bu unvanı taşıyan 4 kişi (% 5,4) mevcut olup bunların tamamı köylerde ikamet etmektedir.

Terekelerde, ulemaya mahsus unvanlardan es-seyyid, el-hâc, efendi ve hâfız unvanları da yer almakta idi. Es-seyyid, Hz. Muhammed'in torunu Hüseyin'in neslinden gelenler için kullanılan bir unvan idi.¹⁵ Osmanlı toplumunda son derece saygın bir yere sahip olan seyyidler, ilmiye mensupları içerisinde mütalaa edilerek bazı mükellefiyetlerden muaf tutulurlardı.¹⁶ Kayıtlarda es-seyyid unvanını haiz 7 kişi vardır. Bunların oranı da % 9,4'tür. Bu unvana sahip olan kişiler içerisinde aynı zamanda birisi Gebze eski naibi olmak üzere 2 efendi, 2 el-hâc, 1 de hâfız unvanı taşıyan kişi mevcuttur. Ayrıca es-seyyid unvanlı kişilerden birisi kasap, birisi keçeci, birisi eskici ve bir diğeri de sarraç/usta'dır.

El-hâc, hac farizasını yerine getirenlere verilen bir unvan idi. El-hâc unvanıyla kayıtlı 6 tereke sahibi vardır. Bunların oranı da % 8,1'dir. Bunlar içerisinde, es-seyyid, efendi, hâfız, ağa gibi ikinci bir unvan sahibi kişiler de bulunmaktadır. El-hâc unvanlı kişilerin yarıdan fazlası (4 tanesi) ya Mekke'de hac ibadetini ifa ederken ya da hac yolunda vefat etmiştir.¹⁷ Hac ibadeti belli bir mal varlığına sahip kimselerin yerine getirmekle mükellef oldukları bir ibadet olduğu için bu unvanı haiz kimselerin genellikle varlıklı kimseler oldukları ifade edilebilir. Ancak, tespit ettiğimiz el-hâc unvanlı bazı kişilerin çok da varlıklı olmadıkları anlaşılmaktadır.¹⁸

Efendi unvanı, ağa, beğ gibi anonim olup, ilmiye mensupları için kullanılmaktaydı.¹⁹ Tereke

11 Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügati*, İstanbul 1986, s.7.

12 Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügati*, s. 49.

13 Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I, MEB. Yayınları, İstanbul, 1993, s. 211.

14 Bu kişilerin terekelerinde "çekdirme ta'bîr olunur seffinede" hisse sahibi oldukları belirtilmektedir. Bkz. Gebze Şer'iyye Sicili, defter no: 1289, varak: 8a (G.Ş.S. No: 1289, vr. 8/a); G.Ş.S. No: 1289, vr. 10/b; G.Ş.S. No: 1290, vr. 18/a. (Mezkur defterlerde sayfa ve belge numaraları belirtilmemiştir. Sadece varak numaraları mevcuttur. Bu sebepten belgelerin yerleri tarafımızdan varak a ve b şeklinde gösterilmiştir.)

15 Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri...*, C. III, s. 200.

16 Said Öztürk, *İstanbul Tereke Defterleri*, OSAV. Yayınları, İstanbul, 1995, s. 123.

17 G.Ş.S. No: 1289, vr.74/b; G.Ş.S. No: 1289, vr. 80/a; G.Ş.S. No: 1289, vr. 81/b; G.Ş.S. No: 1290, vr. 13/b.

18 Bunlardan birisi, 529 kuruşluk terekeye sahip, Güzeller mahallesinde sakin iken hac yolunda vefat eden el-Hâc, es-Seyyid Hasan ibn-i Mehmed'dir. Bkz. G.Ş.S. No: 1289, vr. 80/a. Bir diğeri ise 726 kuruşluk terekesi ile yine Güzeller mahallesinden Tahanî el-Hâc İbrahim Efendi ibn-i Abdullah'tır. Bkz. G.Ş.S. No: 1290, vr. 21/b.

19 Öztürk, *İstanbul Tereke...*, s. 122.

sahipleri içerisinde bu unvana sahip 4 kişi mevcuttur. % 5.4'lük bir oranı teşkil eden bu unvan sahipleri içerisinde ikinci bir unvan olarak es-seyyid, el-hâc, hâfız unvanlarını taşıyanlar da bulunmaktadır.

Bu unvanların şehir ve köylerdeki dağılımına baktığımızda, efendi ve es-seyyid unvanları şehirde daha fazla iken, beşe ve ağa unvanlarının köylerde daha yaygın olduğu görülmektedir. El-hâc unvanı ise her iki yerde de aşağı yukarı birbirine yakın bir oran teşkil etmektedir.

Gebze'de sosyal zümreyi oluşturan sınıflardan birisi de meslek erbabı ve esnaf sınıfı idi. Terekeler içerisinde mesleği ve uğraşısı belirtilen 15 Müslüman mevcut olmakla birlikte, mesleği belirtilmeyen bazı tereke sahiplerinin terekelerinde zikredilen meslekleri ile ilgili alet-edevat, dükkan vs. bilgilerden de tespitler yapılabilmektedir. Bu bağlamda herhangi bir meslek sahibi 33 kişi tespit edilmiş olup, bunların Müslüman erkek terekelerine oranı % 44.6'dır. Bunlar içerisinde kaza merkezinde mukim kişilerden birisi sabık Gebze naibi idi.²⁰ Ayrıca kasaplık, keçecilik, debbağlık, nalbandlık, sarraçlık, semercilik ve sarrâflık ile uğraşan birer kişi vardı. Köylerde ikamet edenler çoğunlukla çiftçilik ve rençberlikle uğraşmaktaydı. Ayrıca köyde ikamet edenler içerisinde kayıçılık, nalbandlık, eskicilik, bağ bekçiliği ve kethüdalık yapan birkaç kişi de tespit edilmiştir.²¹

Kadın tereke sahipleri içerisinde herhangi bir unvan sahibi olan 24 kişi mevcuttur. Bunların tereke sahibi olan toplam 35 Müslüman kadın içerisindeki oranı % 68.6'dır. Bu unvanlar içerisinde "hatun"un çok yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Hatun kelime anlamı itibarıyla kadın anlamına gelmekle²² birlikte terekelerdeki bütün kadınlar için kullanılmaması, bunun ayırt edici bir sıfat veya unvan olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Bu unvana sahip olan kadınların eşlerinin umumiyetle beşe unvanını haiz olmaları dikkat çekicidir. Terekeler içerisinde eşi efendi unvanına sahip bir tane de hanım unvanlı kadın vardır.²³

Bazı gayrimüslim terekelerinde de meslek ve uğraşı bilgileri yer almaktadır. Gayrimüslimlerden şehir merkezinde ikamet eden iki tereke sahibinden birisi yemenici, diğeri de beziryağcıdır. Köylerde ikamet eden gayrimüslimlerin ise çoğunun Gebze kırsalında varlıklı kimselerin ağıl ve kışlaklarında koyun çobanlığı veya çoban kahyalığı, kethüdalığı yaptıkları anlaşılmaktadır. Bunların çoğu bekar olup, umumiyetle Rumeli reayasından kişiler idi. Ayrıca Tuzla köyünde ikamet eden bir manav, bir de papaz mevcuttu.

AİLELERDE KULLANILAN ŞAHİS İSİMLERİ

Müslüman İsimleri

Bir toplumda tercih edilen şahıs isimleri o toplumun inanç ve düşünce yapısını yansıtması açısından önemlidir. Osmanlı toplumunda kullanılan şahıs isimleri de tercih sebep ve mantığı açısından incelendiğinde, orijinal tespitler yapılabilmektedir. Osmanlı toplumunda kullanılan şahıs isimlerinin tespitinde müracaat edilebilecek önemli kaynaklardan birisi olan tereke kayıtları vasıtasıyla sadece isimlerin tespiti değil aynı zamanda isim verme hususundaki yakla-

20 G.Ş.S. No: 1289, vr. 68/a.

21 Bkz. Tablo: 3.

22 Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, Dersaadet 1317, s. 565.

23 Bkz. Tablo 2.

şimlarla ilgili bazı ipuçları da elde edilebilmektedir. Biz de çalışmamızın temel kaynağını teşkil eden Gebze Şer'iyye Sicillerindeki tereke kayıtlarında yer alan müslim ve gayrimüslim tereke sahipleri ile onların vârisi durumunda olan aile bireyleri ve akrabalarının isimlerini dikkate alarak Gebze kazası mahalle ve köylerinde kullanılan şahıs isimlerini tespit ederek bu isimlerle ilgili bazı yorum ve değerlendirmeler yapmaya çalıştık.

Tespit ettiğimiz 493 Müslüman erkek ismi içerisinde Gebze'de en çok kullanılan isim, % 13.4'lük bir oranla Mehmed'dir. Onu, % 11.3 ile Mustafa ve % 9.5 ile de Ahmed izlemektedir. Daha sonra sırası ile Hüseyin, Ali, Hasan, İbrahim, Abdullah,²⁴ Osman ve Ebubekir isimleri yer almaktadır. İlk on sıralamaya giren bu isimler, terekelerde tespit edilen bütün Müslüman erkek isimlerinin yaklaşık % 75'ini teşkil etmektedir.²⁵

Tespit edilen 251 Müslüman kadın ismi içerisinde ise % 17.1'lik oran ile Ayşe ismi ilk sırayı almaktadır. Bunu, % 12.7 ile Fatma ve % 12 ile Emine isimleri takip etmektedir. Daha sonra Ümmügülsüm, Hanife, Zeyneb, Habibe, Hatice, Emetullah ve Nefise isimleri sıralanmaktadır. Bu isimler de terekelerde geçen tüm Müslüman kadın isimleri içerisinde toplam % 75.7'lik bir oranı oluşturmaktadır.²⁶

Tereke kayıtlarında zikredilen şahıs isimlerinin kullanım miktar ve oranlarından bahsettikten sonra, bu isimlerin menşe ve verilmiş gayeleri ile ilgili bazı değerlendirmeler yapabiliriz. Tablo 4 ve Tablo 5'te görüldüğü üzere inceleme dönemimizde Gebze'de birbirinden farklı 43 erkek, 45 de kadın ismi tespit edilmiştir. Bu isimlerin ilk dikkati çeken hususiyeti tamamının Arapça isimler olmasıdır. Bilhassa Hz. Peygamber'e, O'nun ailesine ve dört halifeye ait isimler ile diğer peygamber isimlerinin en çok tercih edilen isimler olduğu görülmektedir. Yani hem erkek hem de kadın isimlerinin tercihi dini temayül son derece etkilidir. Ancak çok nadir de olsa Türkçe isimlerin bulunmaması dikkat çekici bir durumdur.

Gebze'de hem erkek hem kadın isimleri içerisinde çift isimlerin kullanıldığı da görülmektedir. Erkeklerde, bilhassa Mehmed Ali, Mehmed Emin gibi Mehmed ismine ilaveten verilmiş isimler tercih edilirken;²⁷ kadınlarda Şerife Ayşe, Şerife Hatice gibi Şerife ismi ile birlikte bazı isimler kullanılmaktaydı.²⁸

Terekelerde tereke sahiplerinin isimleri ile birlikte varsa çocuklarının, anne-babasının ve mirasta payı olan bazı yakınlarının da isimleri zikredildiğinden, geleneksel Türk ailelerinde yaygın

24 Abdullah isminin tereke sahibi şahıslar arasında sadece bir kişi tarafından kullanılıyor olması dikkat çekicidir. Bkz. G.Ş.S. No: 1289, vr. 65/b. Tablo 4'te de görüldüğü üzere bu isim 25 kişi tarafından kullanılmakta ise de bunların kahir ekseriyeti tereke sahibi ya da sahibesi kimselerin baba veya dede adı olarak karşımıza çıkıyor. Yani bunların tamamına yakını "ibn-i Abdullah" (Abdullah oğlu) veya "bint-i Abdullah" (Abdullah kızı) şeklinde geçmektedir. Ayrıca terekelerde yer alan çocuk isimleri arasında bu ismin bulunmaması da dikkat çekmektedir. Buradan hareketle baba veya dede isimleri Abdullah olan tereke sahiplerinin önemli bir kısmının mühtedi olduğunu tahmin ediyoruz. "İbn-i Abdullah" ile ilgili olarak bkz. Öztürk, *İstanbul Tereke ...*, s. 125.

25 Bkz. Tablo 4.

26 Bkz. Tablo 5. XVIII. yüzyıla ait Gebze Şer'iyye Sicillerindeki tereke kayıtlarına müsteniden yapılan bir çalışmada tespit edilen şahıs isimleri ile tarafımızdan tespit edilen isimler mukayese edildiğinde ilk üçe giren erkek isimlerinin sıralaması birebir örtüşürken, kadın isimlerinde kısmen farklılıklar mevcuttur. Krş., Rafet Metin, "Tereke Kayıtlarına Göre, XVIII. Yüzyılda Gebze (Gekbüze)'de Sosyal Hayata Dair Genel Bir Bakış", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6/26 (Bahar 2013), s. 372.

27 Bkz. Tablo 4.

28 Bkz. Tablo 5. Bu türden isimlerin yer aldığı belgelerde diğer aile bireylerinin bazılarında "es-Seyyid" unvanının bulunması, bu kullanımların isimden ziyade Hz. Peygamber soyundan gelmişliği ifade eden bir unvan olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Mesela bkz. G.Ş.S. No: 1289, vr. 12/b; G.Ş.S. No: 1289, vr. 73/a; G.Ş.S. No: 1290, vr. 16/b.

bir adet olan çocuğa aile büyüklerinin isimlerinin verilmesi hususunda da tespitlerde bulunmak mümkündür. Bu çerçevede yaptığımız incelemeler neticesinde, Gebze'de çocuklara aile büyüklerinin isimlerinin verilmesinin hangi oranda olduğu tespit edilmiştir. Buna göre erkek çocuklara dede (hem babanın babası hem de annenin babası) ve nadiren olmak üzere kız çocuklara da anneanne isimlerinin verildiği görülmektedir. Yine aynı ailede -aralarında herhangi bir üveylik ilgisi olmadığı halde- baba ile oğul; anne ile kız aynı ismi taşıyan aileler de mevcuttur. Bu tespitleri rakamlarla şu şekilde ifade edebiliriz:

493 erkek ismi içerisinde 45 tanesi (% 9) dede isimidir. Bunun 30 tanesi (% 6) babanın babası, 15 tanesi (% 3) de annenin babasının isimidir. 251 kadın ismi içerisinde sadece 2 tanesi (% 0.8) anneannesinin isimidir. Babaannesinin ismi verilen kız evlat tespit edilmemiştir. Aynı ailede baba ile oğlun müşterek isim kullandığı 6 (% 1.2); anne ile kızın müşterek isim kullandığı 8 (%1.6) tereke kaydı mevcuttur.²⁹

Gayrimüslim İsimleri

İncelenen terekelerden 98 gayrimüslim erkeğe ait 59 farklı isim tespit edilmiştir. Bu isimler içerisinde en çok kullanılan % 6'lık oranla Petro isimidir. Bunu % 5'lik oranlarla Dimitraki, Hırsto ve Manol isimleri takip etmektedir. Daha sonra da Benayut, Nikola, Nikoli, Dimitri, Tanaş ve Yorgi isimleri sıralanmaktadır.³⁰ İncelenen gayrimüslim terekeleri müslim terekelerine göre sayı itibarıyla çok daha az olmasına rağmen gayrimüslim erkek isimlerinin Müslüman erkek isimlerinden daha çeşitli olması dikkat çekicidir.

Terekelerden 40 gayrimüslim kadına ait 30 farklı isim tespit edilmiş olup bunlar içerisinde en çok kullanılanları % 10'luk oranlar ile Anıştasya ve Sultana isimleridir. Daha sonra % 5'lik oranlarla Anamişe, Benayuta, Elina ve Mariya isimleri gelmektedir.³¹

Müslümanlarda olduğu gibi gayrimüslim ailelerde de çocuklara aile büyüklerinin isimlerinin verilmesi adeti görülmektedir. Nitekim 98 erkek ismi içerisinde 5'i babanın babası, 5'i de annenin babası olmak üzere 10 tanesi (% 10.2) dede isimidir. 40 kadın ismi içerisinde sadece 1 tane (% 1.02) babaanne ismi mevcuttur. Anneanne ismine rastlanmamıştır. Babası ile oğlun aynı ismi kullandıkları 2 aile (% 2.04) tespit edilmiştir.³²

Ailede Eş Sayısı

İslamiyet'te, aralarında adaleti tesis etmek şartıyla bir erkeğin dört kadına kadar evlenmesine müsaade edilmiştir.³³ Buna binaen İslam toplumlarında aynı zamanda birden fazla kadınla yapılan evliliklere rastlanmaktadır. Bu, Osmanlı toplumu için de söz konusudur. Ancak, yapılan araştırmalar bilinenin aksine Osmanlı toplumunda çok eşliliğin sanıldığı kadar yaygın olmadığını göstermiştir. Biz de bu bağlamda 19. yüzyıl başlarında Gebze'de çok eşlilik olup olmadığını, varsa ne oranda olduğunu, tespit edilebildiği kadarıyla, sebep ve gerekçelerini tereke kayıtlarından istifade ederek izah etmeye çalışacağız. Bunun için öncelikle tereke sahiplerinin medeni durumlarına bir göz atmak yerinde olacaktır.

29 Bkz. Tablo 8.

30 Bkz. Tablo 6.

31 Bkz. Tablo 7.

32 Bkz. Tablo 8.

33 *Kur'ân-ı Kerim*, Nisâ Sûresi, Ayet 3.

Gebze kazasına ait tereke kayıtlarından, eş sahibi olanlar evli, eşi olmayıp çocuğu olanlar dul, hem eşi hem de çocuğu olmayanlar bekar kabul edilerek yaptığımız inceleme sonucunda 109 Müslüman terekesinden 90 tanesinin evli (% 82.5), 7 tanesinin dul (% 6.4), 12 tanesinin de bekar (% 11) olduğu tespit edilmiştir. Gayrimüslimlerde ise 29 tereke sahibinden 15 (% 51.7)'i evli, 1 (% 3.44)'i dul, 13 (% 44.8)'ü de bekadır.³⁴

Gebze'deki ailelerde eş sayısını ve varsa poligam evlilik oranını tespit etmek için Müslüman erkek terekelerindeki verileri dikkate almamız gerekmektedir.³⁵ Bu bağlamda 74 erkek terekesinden 14 tanesi bekar ve dul erkeklere ait olduğu için istisna tutulacak olursa geriye kalan 60 tereke³⁶ dikkate alınarak bir değerlendirme yapabiliriz. Buna göre 60 tereke sahibinden 53 tanesi tek eşlidir. Bunun toplam tereke sahiplerine oranı % 88.33'tür. Yani bu verilere göre Gebze'de % 88.33 oranında tek eşlilik hakimdir. İki kadınla evlilik yapmış olan erkek sayısı ise 7 olup bunun oranı da % 11.66'dır. Üç ve daha fazla kadınla evli olan yoktur.³⁷ Gebze'de tespit ettiğimiz bu oranları aynı ve muhtelif dönemlerde diğer bazı şehirlerde tespit edilen rakamlarla da mukayese edebiliriz. Mesela, iki ve daha fazla evli erkeklerin oranı 1700-1730 yıllarında Ankara'da % 12,³⁸ 1750-1850 yılları arasında Konya'da % 7.5,³⁹ 1771-1810 tarihleri arasında Tokat'ta % 15.38,⁴⁰ 1790-1840'da Diyarbakır'da % 21.2,⁴¹ 1839-1876'da Bursa'da % 2.2,⁴² 1880-1906'da Kırşehir'de % 16.6'dır.⁴³

Gebze'de, ikinci bir evlilik yapan ve aynı anda ikinci bir eşle evlenmiş olan erkeklerin evlilik sebepleri ile ilgili olarak -terekelerindeki bazı bulgulardan yola çıkarak- tahminlerde bulunabiliriz. Bunlardan birisinin ilk karısı öldüğü için evlendiği anlaşılmaktadır.⁴⁴ Üç tanesinin iki karısı da hayatta olup,⁴⁵ diğer üç tanesinin ikinci karısı vefat etmiştir.⁴⁶ İki evlilik yapanlardan iki tanesi ilk eşlerinden erkek çocukları olmayıp sadece 3'er kız çocuk sahibidirler.⁴⁷ Yani bunların erkek çocuk sahibi olmak amacıyla ikinci evliliklerini yapmış olmaları kuvvetle muhtemeldir.

İki eşle evlilik yapanların tamamı köylerde ikamet etmekte olup,⁴⁸ sosyal statü ve ekonomik durumlarına baktığımızda 1 tanesi ağa, 2 tanesi el-hâc, 1 tanesi de beşe unvanına sahiptir. Diğerlerinin herhangi bir unvanı yoktur. El-hâc unvanına sahip iki kişinin aynı zamanda ekonomik bakımdan son derece iyi durumda oldukları anlaşılmaktadır.⁴⁹ İki eşlilerden geriye

34 Bkz. Tablo 9.

35 Gayrimüslimler arasında dini inançları gereği çok eşliliğe izin verilmemiş olduğundan birden fazla kadınla evliliğe rastlanılmamıştır. Bkz. Demirel vd. "Osmanlılarda Ailenin ...", s. 106.

36 Bkz. Tablo 9.

37 Bkz. Tablo 10.

38 Ömer Demirel, "1700-1730 Tarihlerinde Ankara'da Ailenin Niceliksel Yapısı", *Bellekten*, LIV/211 (1991), s. 950.

39 Muhittin Tuş, *Sosyal ve Kültürel Açından Konya*, Konya 2007, s. 147.

40 Rifat Özdemir, "Tokat'ta Ailenin Sosyo-Ekonomik Yapısı (1771-1810)", *Aile Yazıları*, C. I, (Der. Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem), Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1990, s. 424.

41 İbrahim Yılmazçelik, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır (1790-1840)*, TTK. Yayınevi, Ankara, 1995, s. 277.

42 Abdurrahman Kurt, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839-1876)*, Bursa, 1998, s. 87.

43 Rifat Özdemir, "Kırşehir'de Ailenin Sosyo-Ekonomik Yapısı (1880-1906)", *Aile Yazıları*, C. I, der. Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1990, s. 485.

44 C.Ş.S. No: 1289, vr. 11/b.

45 C.Ş.S. No: 1289, vr. 8/a; C.Ş.S. No: 1289, vr. 36/b; C.Ş.S. No: 1289, vr. 74/b.

46 C.Ş.S. No: 1290, vr. 13/b; C.Ş.S. No: 1290, vr. 18/b; C.Ş.S. No: 1290, vr. 25/a.

47 C.Ş.S. No: 1289, vr. 8/a; C.Ş.S. No: 1289, vr. 36/b.

48 Bazı şehirlerde ise birden fazla eşle evlilik oranı şehirlilere nazaran köylülerde daha düşük tespit edilmiştir. Krş. Demirel vd., "Osmanlılarda Ailenin...", s. 103; Hüseyin Özdeğer, *1463-1640 Yılları Bursa Şehri Tereke Defterleri*, İstanbul, 1988, s. 46.

49 Bu iki kişiden birisi olan Tavşancıl köyünden el-Hâc Ebubekir ibn-i Abdullah, aynı zamanda en zengin terekeye sahiptir. Bkz. C.Ş.S. No: 1289, vr. 74/b.

kalanların hepsi de vasatın altında⁵⁰ terekeye sahip kişilerdir.⁵¹ Bu bilgiler çerçevesinde Gebze’de iki eşle evlilik yapanlar hakkında ekonomik durumun çok da belirleyici olmadığı ifade edilebilir.⁵² Tek eşli olanlarla iki eşli olanların tereke miktarları mukayese edildiğinde genelde aralarında fazla bir fark olmadığı görülmektedir. İki eşli evliliklerin hepsinin de köylere münhasır olması, tarıma dayalı bir hayat tarzı olan köylerde bedensel insan gücüne duyulan ihtiyaçla izah edilebilir.

ÇOCUK SAYISI VE AİLE NÜFUSU

Müslüman Ailelerde Çocuk Sayısı

Aile içindeki çocuk sayısının tam olarak bilinmemesi Osmanlı ailesinin kaç kişiden meydana geldiğinin tespitini güçleştirmektedir. Bu meselenin aydınlatılması hususunda tereke kayıtlarının sıhhatli bir kaynak olduğu şüphesizdir. Bu kaynaklardan, incelenen dönemde Gebze’de yaşayan ailelerin çocuk sayılarını, cinsiyetlerini, kebir (büyük) ve sağır (küçük) olma durumlarını tespit etmek mümkündür.

İncelediğimiz 138 tereke kaydı içerisindeki 109 Müslüman terekesinden en az 1 çocuk sahibi olan 85 ailenin toplam çocuk sayısı 221’dir. Bu çocuklardan 113 (% 51)’ü erkek, 105 (% 47.5)’i kızdır. 3 (% 1.36)’ü de anne karnında olup henüz doğmamış durumdadır. Müslüman tereke sahipleri içerisinde evli ama çocuksuz 12 aile vardır. 12 kişi de bekadır.⁵³

Çocukların yaş durumları dikkate alınarak tasnife tabi tutulduğunda Müslüman ailelerde çocukların % 30.7’sinin “kebir” (büyük), % 66.5’inin “sağır” (küçük) olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁴ Ayrıca % 1.36’sı “mürâhik” ve “mürâhika”,⁵⁵ yine % 1.36’sı “müstebîn-i hamîl”⁵⁶’dir.⁵⁷

Çocuk sayısı itibarıyla tereke sahipleri, şehirli ve köylü olarak değerlendirildiğinde ise Müslüman çocuklarının % 23.2’si şehirde, % 76.8’i köyde bulunmaktadır.

Konuyla ilgili olarak mevcut 109 Müslüman terekesinden 12 bekar terekesi hariç tutularak değerlendirmeye tabi tuttuğumuz 97 ailenin toplam çocuk sayısı olan 221 rakamı, aile sayısına bölündüğünde her bir aileye ortalama 2.27 çocuk düşmektedir.⁵⁸ Bu sayıya anne ve baba da

50 Müslümanlara ait 109 terekenin ortalaması olan 1885 kuruş baz alındığında. Bkz. “Gebze’de Ailenin Ekonomik Durumu” başlıklı kısım.

51 Bkz. Tablo 11.

52 Aynı durum diğer bazı şehirler için de söz konusudur. Krş. Demirel vd. “Osmanlılarda Ailenin ...”, s.105; Ömer Düzbakar, “Osmanlı Toplumunda Çok Eşlilik: 1670-1698 Yılları Arasında Bursa Örneği”, *OTAM*, 23 (Bahar 2008), Ankara 2010, s. 88, 89.

53 Bkz. Tablo 12.

54 İslâm hukukuna göre büyüklük ve küçüklük ölçüsünün hangi yaşlarda başladığı belli olmadığından, “sağır” ve “kebir” tabirinin tam olarak hangi yaştaki çocuklar için kullanıldığı belli değildir. Bununla birlikte yeme, içme, giyinme, yatıp kalkma gibi kendi işini kendisi görebilecek kadar bir olgunluk devresi olan, erkeklerde yedi, kızlarda da dokuz yaşından küçük olanlar için “sağır” tabiri kullanılmış olabilir. Bkz. Hamza Aktan, “İslam Aile Hukuku”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, C. 2, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, s. 427.

55 Mürâhik, 12 yaşına basmış erkek çocuk için; mürâhika, 9 yaşına basmış kız çocuk için kullanılan bir tabir idi. Bkz. Ferit Devlilioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara 1992, s. 874.

56 Anne karnında.

57 Bkz. Tablo 13.

58 Bu oran, Ankara’da % 2.4, Diyarbakır’da % 1.49, Edirne’de % 2.78, Manisa’da % 2.03 ve Trabzon’da % 2.13 olarak tespit edilmiştir. Bkz. Demirel vd., “Osmanlılarda Ailenin ...”, s. 118.

ilave edildiğinde Gebze'de bir ailede ortalama 4.27 kişinin bulunduğu tahmin edilmektedir.⁵⁹

Çocukların ailelere sayısal olarak dağılımlarına bakacak olursak, Müslüman ailelerde % 29.4'lük oranla 1 çocuklu aile sayısının çoğunlukta olduğunu görmekteyiz. % 27 ile 2 çocuklu ve % 17.6 ile 3 çocuklu aileler birbirini takip etmektedirler. 4 çocuklu aile sayısının oranı ise % 14.1'dir. Daha sonra sırayı % 5.9, % 3.5 ve % 2.4'lük oranlarla 5, 6 ve 7 çocuk sahibi aileler almaktadır.⁶⁰ Müslüman aileler içerisinde tespit edilen en fazla çocuk sayısı 7'dir.⁶¹

Mahallelerde ve köylerde ikamet eden Müslüman aileleri çocuk sayıları itibarıyla mukayese etmek için mahallelerde ikamet eden 32 evli-dul aile ile, köylerde ikamet eden 65 evli-dul ailenin kendi içerisinde oranlarını dikkate alarak bir değerlendirme yapabiliriz. Bu bağlamda 1, 2, ve 3 çocuklu aile oranları hem mahalle hem de köy bazında birbirlerine yakın olmakla birlikte 4, 5 ve 6 çocuklu ailelerin köylerde daha fazla oranlara ulaştığı dikkat çekmektedir. Dolayısı ile genel anlamda çok çocuklu ailelerin köylerde daha fazla olduğu söylenebilir.⁶²

Gayrimüslim Ailelerde Çocuk Sayısı

İncelediğimiz 138 tereke kaydı içerisindeki 29 gayrimüslim terekesinden en az 1 çocuk sahibi olan 13 ailenin toplam çocuk sayısı 38'dir. Bu çocuklardan 24 (% 63.1)'ü erkek, 13 (% 34.2)'ü kız ve 1 (% 2.6)'i de anne karnındadır. Gayrimüslim tereke sahipleri içerisinde evli ama çocuksuz 3 aile vardır. 13 kişi de bekadır.⁶³

Çocukların yaş durumları dikkate alındığında gayrimüslim ailelerde çocukların % 34.2'si büyük, % 63'ü küçük ve % 2.6'sı da anne karnındadır.⁶⁴

Konuyla ilgili olarak mevcut 29 gayrimüslim terekesinden 13 bekar terekesi hariç tutularak değerlendirmeye alınan 16 ailenin toplam çocuk sayısı olan 38 rakamı, aile sayısına bölüldüğünde her bir aileye ortalama 2.37 çocuk düşmektedir. Bu sayıya anne ve baba da ilave edildiğinde Gebze'de bir gayrimüslim ailesinde ortalama 4.37 kişinin bulunduğu tahmin edilmektedir. Müslüman aileler için bu rakamın 4.27 olarak tahmin edildiği dikkate alınacak olursa, Gebze'de aile nüfusu itibarıyla müslim ve gayrimüslimler arasında fazla bir fark görülmemektedir.

Gayrimüslim ailelerde çocukların sayısal dağılımı ise şu şekildedir: % 30.7'lik oranla 4 çocuklu aile sayısı çoğunlukta olup, sonra % 23'le 2 ve 3 çocuklu aileler sırayı almaktadır. Daha sonra da ve % 15.4 ile 1 çocuklu ve % 7.7 ile 5 çocuklu aileler gelmektedir. Gayrimüslim ailelerde en fazla 5 çocuklu bir aile mevcuttur.⁶⁵

59 Osmanlı ailesi için genel kabul gören ortalama nüfus miktarı ise 4-5' tir. Bkz. Ö. L. Barkan, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, X, 1953, s. 1-26; Nejat Göyünc, "Hane Deyimi Hakkında", *İÜEF Tarih Dergisi*, XXXII (1979), s. 331-348.

60 Bkz. Tablo 15.

61 7 çocuklu iki tereke kaydı mevcut olup, bunlardan bir tanesi Tepeköy ahalisinden Hasan Beşe ibn-i Mehmed isimli şahsa aittir. 2 eşli olan şahsın ilk eşinden olan ilk üç çocuğu kızdır. Dolayısıyla erkek çocuk yapmak maksadıyla ikinci evliliğini yapmış olması kuvvetle muhtemeldir. Bkz. G.Ş.S. No: 1289, vr. 8/a. Diğer tereke ise, Sultan Orhan mahallesinden Hacı Hüseyinzade Hüseyin Ağa ibn-i Hacı Mustafa'ya aittir. Tek eşli olan Hüseyin Ağa'nın 7 çocuğundan 2'si kız, 5'i erkektir. Bkz. G.Ş.S. No: 1289, vr. 8/b.

62 Bkz. Tablo 14.

63 Bkz. Tablo 12.

64 Bkz. Tablo 13.

65 Bkz. Tablo 16.

Mahallelerde ve köylerde ikamet eden gayrimüslim ailelerin çocuk sayıları itibarıyla durumlarına bakacak olursak karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır. Mahallelerde ikamet eden tereke sahibi gayrimüslim çok az olduğundan (2 kişi) ve bunların da bekar olmaları dolayısı ile mahallelerde çocuk tespiti mümkün olmamaktadır. Ancak köylerde ikamet eden 16 evli-dul ailenin kendi içerisinde oranlarını dikkate aldığımızda 1 ile 4 çocuk arasında kesafet teşkil ettiği görülmektedir. Buna göre köylerde yaşayan müslim ailelerle yine köylerde yaşayan gayrimüslim aileler mukayese edildiğinde genel anlamda çok çocuklu aile sayısının gayrimüslimlerde çok daha az olduğu anlaşılmaktadır.⁶⁶

AİLELERİN TEREKE MİKTARLARINA GÖRE ÇOCUKLARIN DAĞILIMI

Müslüman aileler içerisinde evli ve dul tereke sahiplerinin gelir dağılımlarına göre sahip oldukları çocuk miktarları karşısındaki durumlarını, bu ailelerin terekelerinde belirtilen meblağları dikkate alarak değerlendirebiliriz.

Çocuk sayıları ile tereke sahiplerinin gelir dağılımları arasındaki orantıya baktığımızda, genel anlamda tereke miktarı 0 - 1000 kuruş arasında değişen ailelerde % 48.8'lik bir oranla çocuk sayısının fazla olduğunu ancak, bunun kahir ekseriyetinin 1-3 arası çocuklardan oluştuğunu görmekteyiz. 0-1000 kuruş arası terekeye sahip olan ve genel olarak fakir olarak nitelendirilebileceğimiz⁶⁷ bu 41 aile içerisinde en fazla 6 çocuk sahibi iki aile mevcuttur.

Tereke miktarı 1000 - 5000 kuruş aralığında olan orta halli diyebileceğimiz aileler de % 41.2 gibi büyük bir orana sahiptir. Burada da 1-3 yaş arasındaki çocuklar çoğunluğu teşkil etmektedir. 5000 – 10000 kuruş aralığında yer alan zengin olarak nitelendirilebileceğimiz ailelerin çocuklu aileler içerisindeki oranı % 7.1'dir. Bu dilim içerisinde de en fazla 7 çocuklu bir aile mevcuttur. 10000 ve daha fazla miktara malik olan çok zengin olarak nitelendirilebileceğimiz, 1, 3 ve 4 çocuk sahibi 3 aile mevcut olup, bunlar % 3.6'lık bir oranı oluşturmaktadır.⁶⁸

Gayrimüslim ailelerde çocuk sayıları ile gelir dağılımları arasındaki orantıya baktığımızda, tereke miktarı 0 – 1000 kuruş arasında yer alan ve fakir olarak nitelendirilebileceğimiz ailelerin oranı % 30.8'dir. Bu dilime dahil olan ailelerin çocuk sayısı 1 ile 4 arasında değişmektedir. Tereke miktarı 1000 - 5000 kuruş arasında değişen ailelerde % 61.5'lik bir oranla çocuk sayısının fazla olduğu görülmektedir. İncelememize konu olan terekelerde, tereke miktarı 5000 – 10000 arasında olan gayrimüslim ailelerden çocuk sahibi olan yoktur. Ancak bu dilim içerisinde 2 çocuksuz aile tespit edilmiştir. Terekesi 10000 kuruşun üzerinde olan sadece 3 çocuklu bir aile tespit edilmiş olup, bu da % 7.7'lik bir orana tekabül etmektedir.⁶⁹

Yukarıdaki tespitler çerçevesinde Müslüman aileler ile gayrimüslim aileler arasında gelir dağılımı – çocuk sayısı arasındaki ilgi mukayese edildiğinde şöyle bir sonuç elde edilmektedir. Müslüman ailelerde fakir ve orta halli olanlarda çocuk sayısı birbirine yakın bir oran teşkil ederken, gayrimüslim aileler içerisinde fakir olanlara göre orta hallilerde çocuk sayısının yoğunlaştığı söylenebilir. Müslümanlarda gelir durumu ile çocuk sayısı arasında bir doğru orantı olmamakla birlikte, gayrimüslimlerde bu anlamda kısmen de olsa bir doğru orantı mevcuttur.

66 Bkz. Tablo 14.

67 Terekelerde bir koyunun en yüksek fiyatı 1248 (M. 1832)'de 26 kuruş değerinde olup (bkz. G.Ş.S. No: 1290, vr. 33/b), 40 koyun karşılığı olan takribi 1000 kuruştan aşağı paraya malik olanlar fakir olarak nitelendirilmiştir.

68 Bkz. Tablo 15.

69 Bkz. Tablo 16.

DİĞER AİLE FERTLERİ

Terekelerde sadece eş ve çocuklar değil diğer bazı aile fertleri de mirasta payları olması münasebetiyle zikredilmekteydi. Bunların başında anne-baba gelmekte idi. Ancak bunların tereke sahipleri ile aynı evi paylaşıp paylaşmadıkları kesin olarak tespit edilememekle birlikte, gerek dini bir vecibe olarak, gerekse köklü geleneklerin bir neticesi olarak bazı tereke sahiplerinin yaşlı anne-babaları ile aynı mekanda yaşadıkları tahmin edilmektedir.⁷⁰

İncelenen tereke kayıtları sonucunda 138 tereke sahibi içerisinde 30 tanesinin (% 21.7) vefat ettikleri esnada anneleri hayatta iken, 10 tanesinin (% 7.2) babası hayatta idi. Hayatta olan anne sayısının fazla olmasına rağmen baba sayısının az olması, başka sebepleri de olmakla birlikte, kadınların erkeklere göre daha uzun yaşadıkları izlenimini vermektedir.⁷¹

Tereke kayıtlarında miras taksimi münasebetiyle kardeşler de zikredilmektedir. Bu çerçevede 29 tereke sahibinin 1 ile 4 arasında değişen 27'si erkek, 27'si kız olmak üzere toplam 54 kardeşi mevcuttur. Ayrıca ammi (amca) (1 tane), ammioğlu (amcaoğlu) (5 tane), ced (dede) (1 tane) ve cedde (büyük anne) (2 tane) gibi akrabalar da zikredilmektedir.

GEBZE'DE AİLENİN EKONOMİK DURUMU

Müslüman Ailelerin Ekonomik Durumu

İncelememize kaynaklık eden 109 Müslüman terekesi içerisinde, tereke sahiplerinden bazılarının çok düşük, bazılarının da çok yüksek meblağlarda terekeye sahip olduğu görülmektedir. Bunlar içerisinde terekesi en düşük olan kişi, 150 kuruşluk terekesiyle Tavşancıl köyünden es-Seyyid Halil ibn-i Abdullah'tır.⁷² En yüksek terekeye sahip olan kişi ise 15.900 kuruş ile yine Tavşancıl köyü sakinlerinden hac farızasını ifa etmek için gittiği Mekke'de vefat etmiş olan Mazlum el-Hâc Ebubekir ibn-i Abdullah'tır.⁷³ Daha sonra sırayı 13540 kuruş ile Hereke köyünden Mehmed Şakir Ağa ibn-i Ali⁷⁴ ve 10002 kuruş ile Demirciler köyünden Tahir Ağazade Mehmed Ağa ibn-i Tahir⁷⁵ almaktadır.

Müslümanlara ait 109 terekenin toplam miktarı 205501 kuruştur. Bu meblağı, tereke sayısına böldüğümüzde kişi başına 1885 kuruş düşmektedir. Bu miktarı baz alarak tereke sahiplerinin ekonomik durumları hakkında bazı tahminlerde bulunabiliriz. Buna göre 29 (% 26.6) kişinin tereke miktarı ortalamanın üzerindedir. Bu dilim içerisinde yer alan tereke sahiplerinin hemen hepsinin bir unvan ve/veya bir meslek sahibi olmaları dikkat çekicidir. Bu unvanlar içerisinde ağa, el-hâc, es-seyyid ve reis başta gelmektedir. Ayrıca birer adet sarraç, kasap, debbağ, nalband ve kayıkçı bulunmaktadır. Bazı köylerde çiftlik sahibi olduğunu tahmin ettiğimiz, terekelerinde bol miktarda çift alet edevatı ve hayvanları bulunan kişiler de yukarıda bahsedilen dilim içerisinde yer almaktadır. Kadın terekelerine baktığımızda toplam 35 terekeden 6 tanesi (% 17.1) yukarıda zikredilen % 26.6'lık dilimin içerisinde yer almaktadır. Bunların içerisinde 4 tanesi hatun, 1 tanesi de hanım unvanını haizdir.

70 Demirel vd. "Osmanlılarda Ailenin ...", s. 111.

71 Demirel vd. "Osmanlılarda Ailenin ...", s. 112.

72 C.Ş.S. No: 1289, vr. 6/b. Terekesinde küçük bir eskici dükkanı ile dükkanda mevcut bazı hırdavat ve "üzerine giydiği köhne libas" tan başka bir eşyası bulunmayan Seyyid Halil'in eskicilik yaptığı anlaşılıyor.

73 C.Ş.S. No: 1289, vr. 74/b.

74 C.Ş.S. No: 1290, vr. 33/b.

75 C.Ş.S. No: 1290, vr. 35/a.

Şehirde ve köylerde ikamet eden Müslüman tereke sahiplerini ayrı ayrı değerlendirerek aralarında bir mukayese yapabiliriz. Şehirde ikamet eden 33 kişinin toplam terekesi 67916 kuruş olup, kişi başına ortalama 2058 kuruş düşmektedir. Köylerde ikamet eden 76 kişinin toplam tereke miktarı ise 137585 kuruş olup bunun kişi başına dağılımı 1810 kuruştur. Bu rakamlardan da anlaşılacağı üzere şehirde ikamet edenler arasındaki ortalama gelir miktarı, köylerde ikamet edenlere oranla daha fazladır.

Müslüman ailelerin terekelerine baktığımızda hem şehirde hem de köylerde ikamet edenlerin yaklaşık yarısının başlarını sokacak kadar bir evlerinin bulunduğu görülmektedir. Hemen hemen hepsi tek katlı "bir bâb mülk-i menzil"den müteşekkil bu evlerin bazıları müstemilatı ile beraber tasvir edilmektedir. Bu tasvirlerden anlaşıldığı kadarıyla, bilhassa köylerdeki evlerin yanında veya karşısında aynı avlu içerisinde samanlane, mahzen, pekmezlik gibi müstakil yapılar yer almaktadır. Bazı varlıklı kimselerin evlerinin bitişiğinde veya yakınında harman yeri arsası, bostan yeri gibi gayrimenkulleri de mevcuttur.

Ailelerin sahip oldukları gayrimenkuller içerisinde bağ önemli bir yer tutmaktadır. Hem şehirde hem de köylerde ikamet eden ailelerin takriben 1/3'ünün muhtelif mevkilerde az ya da çok miktarlarda bağları mevcuttur. Hatta bazı tereke sahiplerinin terekelerinin önemli bir kısmını bağlar oluşturmaktadır.⁷⁶

Terekeler içerisinde büyük ve küçükbaş hayvanlar da önemli bir yer tutmaktadır. Bilhassa köylerde ikamet edenlerin terekelerinde hem büyük hem de küçükbaş hayvanlar çoklukla yer almakla birlikte şehirde ikamet edenlerin terekelerinin bazılarında kara sığır ineği, öküzü, tosunu gibi büyükbaş hayvanlar ile bargir ve merkep nev'inden binek hayvanlarına rastlanmaktadır. Bazılarının terekelerinde ise çok sayıda büyük ve küçükbaş hayvanlar mevcuttur ki bunlar çiftlik sahibi "ağa" unvanlı kişilerdir.⁷⁷

Müslüman kadın terekelerine baktığımızda yaklaşık 1/3'ünün herhangi bir gayrimenkul sahibi veyahut hissedarı olduğu görülmektedir. Bu gayrimenkuller de yine ekseriyetle ev ve bağdan müteşekkildir. Bununla beraber kadın terekelerinin en ayırt edici özelliği şüphesiz çeşitli ev eşyaları ile giysiler ve takıların mevcudiyeti idi. Ev ve giyim eşyaları az ya da çok hemen her kadın terekesinde mevcut olmakla birlikte bazılarında bu eşyaların çeşitliliği ve parasal değeri terekeleri oldukça zengin kılmakta idi. Buna bir de kıymetli takılar dahil olduğunda büyük meblağlar ortaya çıkmakta idi.⁷⁸

76 Mesela, Karabakkal mahallesinden Canboladoğlu Mehmed Beşe ibn-i Ali'nin 1205 kuruşluk terekesinin 1040 kuruşluk kısmını, mezkur mahalle ve mücavirindeki bağları oluşturmaktadır. Bkz. C.Ş.S. No: 1289, vr. 14/a. Benzeri örnekler için ayrıca bkz. Gazi Mustafa Paşa mahallesinden Veliyyüddin Beşe ibn-i Mustafa'nın terekesi (C.Ş.S. No: 1289, vr. 13/b) ve yine Gazi Mustafa Paşa mahallesinden Mehmed ibn-i Mustafa'nın terekesi (C.Ş.S. No: 1289, vr. 46/a).

77 Mesela, Sultan Orhan mahallesinden el-Hâc Hüseyinzade Hüseyin Ağa ibn-i el-Hâc Mustafa'nın içerisinde çoban odası, samanlane, hizmetkar odası, bargir ahır vd. ahırlarını müstemil çiftliğinde 360 baş koyunu, büyüklü küçüklü 60 baş karasığır ineği, 11 baş manda ineği, 6 baş manda öküzü, 3 baş karasığır öküzü ve ayrıca 1 baş doru bargiri, 2 baş kısarak ve tayları ile 7 baş merkebi bulunmaktadır. Bütün bu hayvanların terekedeki toplam değeri 134000 para (=3350 kuruş)ya tekabül etmektedir ki, bu rakam Hüseyin Ağa'nın 8.653 kuruş olan toplam terekesinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bkz. C.Ş.S. No: 1289, vr. 8/b.

78 Mesela, kadınlar içerisinde 6375,5 kuruşluk terekesi ile en yüksek meblağa sahip olan Darıca köyünden Ayşe Hanım ibnetehu Mehmed Muhyiddin Efendi'nin, içerisinde çok pahalı kürklerin de bulunduğu giysileri ile birlikte elmas ve incilerden mamül takıları, terekesini zengin kılan eşyalardan idi. Bkz. C.Ş.S. No: 1290, vr. 3/a.

Gayrimüslim Ailelerin Ekonomik Durumu

Gayrimüslim terekeleri içerisinde en düşük miktar 190 kuruş olup, bu tereke aslen Rumeli Vilayeti Sofya ahalisinden olup Gebze kasabasında el-Hâc Ali Ağazâde Mehmed Sadık Ağâ'nın Karagüllü ağılında koyun çobanı iken ölen İstifo isimli bir şahsa aittir.⁷⁹ Terekesi en yüksek olan kişi ise 13976 kuruş ile Tuzla köyü sakinlerinden Tan oğlu Yorgi veled-i Tanaş'tır.⁸⁰

Gayrimüslimlere ait 29 terekenin toplam miktarı 74007,5 kuruştur. Bu meblağı, tereke sayısına böldüğümüzde kişi başına 2551 kuruş düşmektedir. Buna göre 11 (% 37.9) kişinin tereke miktarı ortalamanın üzerindedir. Yukarıda bahsedildiği üzere Müslümanlarda bu oranın 1885 kuruş olduğu dikkate alındığında gayrimüslimler arasındaki gelir ortalamasının Müslümanlara göre çok daha fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Bu genel bilgiden sonra gayrimüslimlerin meslekleri ile tereke miktarları arasında nasıl bir ilgi olduğuna bakmak faydalı olacaktır.

Mesleği belirtilenlerden 8 tanesi çoban, 1 tanesi çoban kahyası ve 1 tanesi de çoban kethüdası olup bunların tereke miktarları 190 kuruş ile 6445 kuruş arasında değişmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere Gebze kırsalında varlıklı kimselerin ağıl ve kışlaklarındaki koyunların çobanlığını yapan bu kişilerin çoğu bekardır ve aynı zamanda herhangi bir vâris veya vârisleri de bulunmamaktadır. Dolayısı ile bunların defin masrafları ve varsa borçları çıkartılarak terekeleri beytülmal eminine emaneten teslim edilmiştir. Genellikle Rumeli reayasından olan bu kişilerin terekelerinde koyundan başka bir şey bulunmamaktadır. Bunların mevsimlik ya da geçici olarak cüz'î bir ücretle⁸¹ çalışan genç, bekar ve asıl memleketlerinden uzak kişiler oldukları anlaşılmaktadır. Bununla beraber dikkat çeken bir husus, belgelerde çoban ya da çoban kahyası, çoban kethüdası olarak zikredilmelerine rağmen bu zimmilerin çobanlığını yaptıkları koyunların aynı zamanda sahibi olduklarıdır. Zira istisnasız hepsinin terekesinde en az 35, en fazla 200 kadar koyuna sahip oldukları anlaşılmaktadır. Yine bazılarının, ağılında çalıştıkları genellikle ağa unvanlı kişilerden "ganem bahâ", "penâyir mahsûlü" gibi alacaklarının bulunması da dikkat çekicidir. Bu bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla bu kişilerin, yanında çalıştıkları şahıslar ile aynı zamanda ortaklık yapmış olmaları muhtemeldir.

Mesleği belirtilenler içerisinde 3336 kuruş terekeye sahip bir manav,⁸² 260 kuruş terekeye sahip bir yemenici,⁸³ 1452 kuruş terekeye sahip bir beziryağcı⁸⁴ ve 751,5 kuruş terekeye sahip bir de papaz⁸⁵ mevcuttur. İlk üçünün, hayatta iken içlerinde Müslüman esnafın da bulunduğu pek çok kişiye borç para verdiği anlaşılmaktadır.

Mesleği belirtilmeyenlerin çoğunun terekesinde -kadınlar da dahil olmak üzere- Tuzla ve Darıca'da kendilerine ait evleri ve bağları bulunmaktadır. Terekelerinde bağı olanların ekseriyetle

79 G.Ş.S. No: 1289, vr. 11/b.

80 G.Ş.S. No: 1290, vr. 12/b.

81 Mesela, aslen Rumeli Vilayeti Sofya ahalisinden olup Gekbüze kasabasında el-Hac Ali Ağazade Mehmed Sadık Ağâ'nın Karagüllü ağılında ağnam çobanı iken ölen İstifo zimminin terekesinden, aylık 100 para (2,5 kuruş) gibi çok cüz'î bir gelire sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. G.Ş.S. No: 1289, vr. 11/b.

82 G.Ş.S. No: 1289, vr. 5/a.

83 G.Ş.S. No: 1289, vr. 13/a.

84 G.Ş.S. No: 1290, vr. 18/a.

85 G.Ş.S. No: 1290, vr. 37/b.

bağcılıkla uğraştıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca bu kişilerin terekelerinde yer alan “kebîr fıçu”⁸⁶, “yarımlık fıçu”⁸⁷, “pekmez tâbesi”⁸⁸ (tavası) gibi eşyalar ile “mahsûl-i üzüm”⁸⁹ ibaresinden de bunların şarap ve üzüm pekmezi imal ettikleri anlaşılmaktadır.

Gayrimüslim tereke sahiplerinden bazılarının dalyan,⁹⁰ sefîne ve piyâde⁹¹ hissedarı olduğu dikkate alındığında, gayrimüslimler arasında balıkçılık ve deniz taşımacılığı gibi mesleklerin de icra edildiği söylenebilir.⁹²

Gayrimüslim kadınların terekelerine baktığımızda bir tanesi hariç diğer iki tanesinin ortalama gelirin üzerinde olduğunu söyleyebiliriz. Bunların terekelerini zengin kılan unsurların ev, bağ gibi gayrimenkuller ile genellikle altından mamul takılar ve bazı kürkler olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca diğer bazı giyecek eşyaları ile birlikte -çok fazla çeşit bulunmamakla beraber- yatak, mutfak vb. ev eşyaları da terekelerde yer almaktadır.

SONUÇ

19. yüzyıl başlarında Gebze’deki tereke sahipleri arasında erkeklerde, başta ağa ve beşe olmak üzere, reis, es-seyyid, el-hâc, efendi ve hâfız unvanları kullanılmakta idi. Kadınlarda ise hepsi için kullanılmayan ve bu sebeple ayırt edici bir unvan olduğunu tahmin ettiğimiz hatun unvanı yaygın olarak kullanılmakta idi.

Gebze’de Müslüman ailelerin sıklıkla kullandıkları isimler, erkeklerde Mehmed, Mustafa ve Ahmed iken kadınlarda Ayşe, Fatma ve Emine idi. Yani Hz. Peygamber ve O’nun ailesine mensup şahısların isimleri en çok tercih edilen isimler olmuştur. Bunlar haricindeki isimlerin de tamamı yine Arapça isimler olup hiç Türkçe isme rastlanmamıştır.

Gayrimüslimlerde en çok kullanılan erkek isimleri Petro, Dimitraki, Hırsto ve Manol; en çok kullanılan kadın isimleri ise Aniştasya, Sultana, Anamişe ve Benayuta idi.

Gebze merkez kaza ve köylerinde çocuklara aile büyüklerinin isimlerinin verilmesi geleneği net bir şekilde görülmektedir. Buna göre erkek çocuklara hem baba tarafından dede, hem de anne tarafından dede isimleri verildiği gibi nadir olmak üzere kız çocuklara da anneanne isimlerinin verildiği görülmektedir. Aynı ailede -aralarında herhangi bir üveylik ilgisi olmadığı halde- baba ile oğul; anne ile kız aynı ismi taşıyan bazı ailelere de rastlanmaktadır.

Müslümanlarda olduğu gibi gayrimüslim ailelerde de çocuklara aile büyüklerinin isimlerinin verilmesi adeti görülmektedir. Bunlarda da hem baba tarafından hem de anne tarafından dede isimleri daha çok tercih edilmekte idi. Bunlar içerisinde de baba ile oğul aynı ismi taşıyan birkaç aile mevcuttur.

86 G.Ş.S. No: 1289, vr. 56/b.

87 G.Ş.S. No: 1289, vr. 80/b.

88 G.Ş.S. No: 1289, vr. 80/b.

89 G.Ş.S. No: 1289, vr. 56/b; G.Ş.S. No: 1289, vr. 80/b; G.Ş.S. No: 1290, vr. 12/b.

90 G.Ş.S. No: 1289, vr. 7/b; G.Ş.S. No: 1289, vr. 65/a.

91 Narin yapılı bir çeşit kayık. Bkz. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri...*, C. II, s. 779.

92 Gayrimüslimler içerisinde en zengin kişi olan Tuzla köyünden Tan oğlu Yorgi veled-i Tanaş’ın birisi Türk olmak üzere birkaç kişi ile sefinede ve piyadede hissesi bulunmaktadır. Bkz. G.Ş.S. No: 1290, vr. 12/b-13/a.

Gebze'de aynı anda birden fazla eşle evliliğin çok yaygın olmadığı anlaşılmaktadır. Gebze'de aynı anda birden fazla eşle evlilik oranı -tamamı iki eşli olmak üzere- % 11.66 olarak tespit edilmiştir. Aynı anda üç ve daha fazla eşle evliliğe rastlanılmamıştır. İki eşle evlilik yapanların tamamının köylerde ikamet eden şahıslar olması oldukça dikkat çekicidir. İki eşli evliliklerin genel gayesi nesli devam ettirmek ve erkek çocuk sahibi olmakla birlikte, bunda, bedensel insan gücüne duyulan ihtiyacın karşılanması düşüncesi de etkili olmuş olabilir.

Tek eşli olanlarla iki eşli olanların tereke miktarları mukayese edildiğinde genelde aralarında fazla bir fark olmadığı, dolayısıyla iki eşli evlilik yapanlar hakkında ekonomik durumun çok da belirleyici olmadığı ifade edilebilir.

İnceleme dönemimiz itibarıyla Gebze'de ailelerin sahip olduğu çocukların içerisinde erkeklerin kızlara oranla daha fazla olduğu görülmüştür. Ayrıca bu çocukların çoğunluğunun küçük yaşlarda olduğu anlaşılmaktadır. Müslüman ailelerin sahip oldukları çocukların % 51'i erkek, % 47.5'i kız, geri kalanı henüz anne karnındadır. Bunların % 66.5'i kendi işini kendisi göremeyecek yaştaki küçük çocuklardan oluşmaktadır. Gayrimüslimlerde ise çocukların % 63.1'i erkek, % 34.2'si kız ve % 2.6'sı da anne karnındadır. Bunların % 63'ü kendi işini kendisi göremeyecek yaştaki küçük çocuklardan oluşmaktadır.

Gebze'de Müslüman ailelerde her bir aileye ortalama 2.27 çocuk düşmekte, anne-baba ile birlikte aile nüfusunun ortalama 4.27 kişiden oluştuğu tahmin edilmektedir. Gayrimüslimlerde ise her bir aileye ortalama 2.37 çocuk düşmektedir. Bu sayıya anne ve baba da ilave edildiğinde Gebze'de bir gayrimüslim ailesinde ortalama 4.37 kişinin bulunduğu tahmin edilmektedir. Bu tespite göre Gebze'de aile nüfusu itibarıyla müslim ve gayrimüslimler arasında fazla bir fark görülmemekte, hem müslim hem de gayrimüslim aileler anne-baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile görünümü arz etmektedirler.

Hem şehirli hem de köylü Müslüman aileler içerisinde tespit edilen en fazla çocuk sayısı 7'dir. Bununla beraber 4 ve daha çok çocuk sahibi olan ailelerin miktarı köylerde daha fazladır. Gayrimüslim ailelerde en fazla 5 çocuklu bir aile mevcuttur.

Müslüman ailelerde fakir ve orta halli olanlarda çocuk sayısı birbirine yakın bir oran teşkil ederken, gayrimüslim aileler içerisinde fakir olanlara göre orta hallilerde çocuk sayısının yoğunlaştığı söylenebilir. Müslümanlarda gelir durumu ile çocuk sayısı arasında bir doğru orantı olmamakla birlikte, gayrimüslimlerde bu anlamda kısmen de olsa bir doğru orantı mevcuttur.

Müslüman ailelerde ortalama gelir düzeyinin üzerinde yer alan ailelerin oranı % 26.6 iken gayrimüslimlerde bu oran % 37.9'dur. Yani genel anlamda gayrimüslim ailelerin ekonomik durumları Müslümanlardan daha iyi durumdadır.

Hem Müslüman hem de gayrimüslim ailelerin mal varlıklarının önemli bir kısmını ev ve bağ başta olmak üzere gayrimenkuller oluşturmaktadır. Terekelerinden de anlaşıldığı kadarıyla bağcılık bunların en önemli uğraşlarından biri olmalıdır. Ayrıca bazı Müslüman ailelerinde büyük ve küçükbaş hayvanlar ile kadınlara mahsus değerli takılar terekelerde önemli bir yere sahiptir.

Ekseriyetle Tuzla ve Darıca'da ikamet etmekte olan gayrimüslim ailelerin pek çoğunun burada kendilerine ait evleri ve bağları bulunmaktadır. Bazılarının dalyan ve kayık hissesine sahip oldukları dikkate alındığında balıkçılık ve deniz taşımacılığı ile de uğraştıkları tahmin edilmektedir.

Gayrimüslimler içerisinde Gebze'nin yerlisi olmayıp genellikle Rumeli tarafından gelerek Gebze kırsalında varlıklı Müslümanların ağıl ve kışlaklarındaki koyunların çobanlığını yapan bazı kimseler de mevcuttur. Çoğu bekar olan bu kişilerin geçici bir işçi gibi çalıştıkları ama aynı zamanda yanında çalıştıkları kişilerin ortakçısı oldukları tahmin edilmektedir.

Pek çok Osmanlı şehrinde olduğu gibi Gebze'de de müslim ve gayrimüslimler arasında ticari ortaklıklar, gayrimenkul alım satımı ve borç alış verişi nevinden ilişkiler mevcuttur.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

Gebze Şer'iyye Sicilleri, Defter no: 1289; 1290. (Kullanılan belgelerin varak numaraları Ek 1 ve Ek 2'deki tablolarda mevcuttur)

BASILILIK KAYNAKLAR

Aktan, Hamza, "İslam Aile Hukuku", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, C. 2, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, ss. 396-433.

Barkan, Ö. Lütfi, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, X, 1953, ss. 1-26.

Çakır, İbrahim Etem, "Osmanlı Toplumunda Eş ve Çocuk Sayısı, Statü, Servet: 1671-1678 Sofya Örneği", *OTAM*, 31 (Bahar 2012), 2013, ss. 41-60.

Çelik, Gülfettin, *Gebze (Sosyo-Ekonomik Bir İnceleme)*, C. 1 (16-19.Yüzyıl), Gebze Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2003.

Demirel, Ömer, "1700-1730 Tarihlerinde Ankara'da Ailenin Niceliksel Yapısı", *Bellekten*, LIV/211 (1991), ss. 945-961.

Demirel, Ömer, Adnan Gürbüz, Muhiddin Tuş, "Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, C. I, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara 1992, s.s 97-161.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara 1992.

Düzbakar, Ömer, "Osmanlı Toplumunda Çok Eşlilik: 1670-1698 Yılları Arasında Bursa Örneği", *OTAM*, 23 (2008), Ankara 2010, ss. 85-100.

Gökçe, Birsen, "Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme" *Aile Yazıları*, C. I, (Der. Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem), Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara 1990, ss. 205-223.

Göyünc, Nejat, "Hane Deyimi Hakkında", *İÜEF Tarih Dergisi*, XXXII, 1979, ss. 331-348.

Kurt, Abdurrahman, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839-1876)*, Bursa, 1998.

Metin, Rafet, "Tereke Kayıtlarına Göre, XVIII. Yüzyılda Gebze (Gekbüze) de Sosyal Hayata Dair Genel Bir Bakış", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6/26 (2013), ss. 362-374.

Özdeğer, Hüseyin, *1463-1640 Yılları Bursa Şehri Tereke Defterleri*, İstanbul, 1988.

Özdemir, Rifat, "Tokat'ta Ailenin Sosyo-Ekonomik Yapısı (1771-1810)", *Aile Yazıları*, C. I, (Der. Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem), Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara 1990, ss. 409-453.

Özdemir, Rifat, "Kırşehir'de Ailenin Sosyo-Ekonomik Yapısı (1880-1906)" *Aile Yazıları*, C. I, der. Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara 1990, ss. 475-517.

Öztürk, Said, *İstanbul Tereke Defterleri*, OSAV Yayınları, İstanbul, 1995.

- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I-II-III, MEB. Yayınları, İstanbul, 1993.
- Sertoğlu, Midhat, *Osmanlı Tarih Lügati*, İstanbul, 1986.
- Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, Dersaadet 1317.
- Tabakoğlu, Ahmet, "Osmanlı Toplumunda Aile", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, C. I, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, ss. 92-96.
- Tuş, Muhittin, *Sosyal ve Kültürel Açından Konya*, Konya, 2007.
- Yılmazçelik, İbrahim, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır (1790-1840)*, TTK. Yayınevi, Ankara, 1995.

Tablolar

Tablo 1: Tereke Sahiplerinin Genel Dağılımı

	Müslim				Gayrimüslim			
	Şehirli		Köylü		Şehirli		Köylü	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
	19	14	55	21	2	0	24	3
Toplam	33		76		2		27	
Genel Toplam	109 (% 79)				29 (% 21)			
	138							

Tablo 2: Tereke Sahiplerinin Unvanları

Erkekler			Kadınlar		
Unvan	Adet	%	Unvan	Adet	%
Ağa	8	10,8	Hatun	23	65,7
Beşe	8	10,8	Hanım	1	2,8
Reis	4	5,4			
Es-Seyyid	7	9,4			
El-Hâc	6	8,1			
Efendi	4	5,4			
Hafız	1	1,3			
Toplam	38	51,4	Toplam	24	68,6
Unvanı belirtilmeyen	36	48,6	Unvanı belirtilmeyen	11	31,4

Tablo 3: Tereke Sahiplerinin Meslek ve Görevleri

Meslek adı	Adet	Meslek adı	Adet
Çiftçi	10	Sarraç	1
Rençber	8	Semerci	1
Kayıkcı	3	Sarrâf	1
Nalband	2	Eskici	1
Keçeci	1	Sabık naib	1
Debbağ	1	Bağ bekçisi	1
Kasap	1	Kethüda	1
Toplam / %			33 / % 44,6
Meslek ve görevi bilinmeyen / %			41 / % 55,4

Tablo 4: Gebze'de Kullanılan Müslüman Erkek İsimleri

Sıra no	İsim	Adet	%	Sıra no	İsim	Adet	%
1	Abdullah	25	5	23	Mehmed Emin	3	0,6
2	Abdurrahman	3	0,6	24	Mehmed Muhyiddin	1	0,2
3	Abdülkadir	3	0,6	25	Mehmed Rifat	1	0,2
4	Ahmed	47	9,5	26	Mehmed Sadık	3	0,6
5	Ahmed Eşref	1	0,2	27	Mehmed Şakir	2	0,4
6	Ali	36	7,3	28	Mehmed Tahir	2	0,4
7	Ebubekir	18	3,6	29	Memiş	5	0,4
8	Ekrem	1	0,2	30	Muhammed	3	0,6
9	Emin	1	0,2	31	Muslu	1	0,2
10	Feyzullah	13	2,6	32	Mustafa	56	11,3
11	Halil	16	3,2	33	Osman	23	4,6
12	Hasan	36	7,3	34	Ömer	6	1,2
13	Hüseyin	38	7,7	35	Salih	5	1
14	İbrahim	25	5	36	Selim	2	0,4
15	İbrahim Edhem	1	0,2	37	Süleyman	9	1,8
16	İdris	1	0,2	38	Tahir	5	1
17	İshak	1	0,2	39	Veli	1	0,2
18	İsmail	16	3,2	40	Veliyyüddin	2	0,4
19	Mahmud	1	0,2	41	Yahya	1	0,2
20	Mehmed	66	13,4	42	Yusuf	4	0,8
21	Mehmed Ali	5	1	43	Zeynelabidin	1	0,2
22	Mehmed Arif	3	0,6				
TOPLAM:						493	

Tablo 5: Gebze'de Kullanılan Müslüman Kadın İsimleri

Sıra no	İsim	Adet	%	Sıra no	İsim	Adet	%
1	Alime	1	0,4	24	Nimet	1	0,4
2	Aliye	1	0,4	25	Nimetullah	1	0,4
3	Amine	3	1,2	26	Rabia	1	0,4
4	Arife	1	0,4	27	Rukiyye	2	0,8
5	Asiye	2	0,8	28	Saide	1	0,4
6	Ayşe	44	17,1	29	Sakine	1	0,4
7	Emetullah	8	3,2	30	Saliha	1	0,4
8	Emine	30	12	31	Selime	1	0,4

9	Esmâ	1	0,4	32	Şefika	1	0,4
10	Fatma	32	12,7	33	Şerife Ayşe	1	0,4
11	Habibe	10	4	34	Şerife Emine	1	0,4
12	Hafize	5	2	35	Şerife Hatice	2	0,8
13	Halime	1	0,4	36	Şerife Nefise	1	0,4
14	Hanife	19	7,5	37	Şerife Ümmügülsüm	1	0,4
15	Hannan	1	0,4	38	Tayyibe	2	0,8
16	Hatice	8	3,2	39	Tevhide	1	0,4
17	Havva	3	1,2	40	Ümmügülsüm	21	8,4
18	İsmi	1	0,4	41	Ümmühan	4	1,6
19	İsmihan	3	1,2	42	Ümmühaniye	1	0,4
20	İsmihaniye	1	0,4	43	Ünzile	1	0,4
21	Kezban	4	1,6	44	Zeyneb	14	5,6
22	Nefise	5	2	45	Züleyha	5	2
23	Nesibe	3	1,2				
TOPLAM:						251	

Tablo 6: Gebze'de Kullanılan Gayrimüslim Erkek İsimleri

Sıra no	İsim	Adet	%	Sıra no	İsim	Adet	%
1	Andon	1	1	31	Manuk	1	1
2	Anıştaş	1	1	32	Marko	1	1
3	Apostol	2	2	33	Masko	1	1
4	Artin	1	1	34	Memro	2	2
5	Avanes	1	1	35	Mesail	1	1
6	Benayut	4	4	36	Mihal	1	1
7	Beno	1	1	37	Nekta	1	1
8	Bogdan	1	1	38	Nikola	4	4
9	Bozgilan	1	1	39	Nikolaki	1	1
10	Canti	1	1	40	Nikoli	3	3
11	Dimitri	3	3	41	Perşkera	1	1
12	Dimitraki	5	5	42	Petro	6	6
13	Ernaosti	1	1	43	Sutiri	1	1
14	Estoban	1	1	44	Tan	1	1
15	Estori	1	1	45	Tanaş	3	3
16	Haralim	1	1	46	Teda	1	1
17	Hiristo	5	5	47	Todorki	1	1
18	İstifo	1	1	48	Trendafil	2	2

19	İstivani	1	1	49	Ustoli	1	1
20	İstori	1	1	50	Vasil	2	2
21	İvaz	1	1	51	Vasilaki	1	1
22	Kanalo	2	2	52	Vido	1	1
23	Kasti	1	1	53	Yani	1	1
23	Kiryazi	1	1	54	Yaven	2	2
25	Kostandi	1	1	55	Yemandi	2	2
26	Kozm	1	1	56	Yenaki	1	1
27	Legori	2	2	57	Yivan	1	1
28	Ligoren	1	1	58	Yorgi	3	3
29	Malen	1	1	59	Zarbe	1	1
30	Manol	5	5				
TOPLAM:						98	

Tablo 7 : Gebze’de Kullanılan Gayrimüslim Kadın İsimleri

Sıra no	İsim	Adet	%	Sıra no	İsim	Adet	%
1	Aleksandra	1	2,5	16	Hiristorline	1	2,5
2	Alfedine	1	2,5	17	Kostantiniye	1	2,5
3	Anamişe	2	5	18	Legaribe	1	2,5
4	Anıştasya	4	10	19	Lostiye	1	2,5
5	Anoli	1	2,5	20	Mariya	2	5
6	Arkodice	1	2,5	21	Marpori	1	2,5
7	Avnikye	1	2,5	22	Prusya	1	2,5
8	Benayuta	2	5	23	Runbiye	1	2,5
9	Durna	1	2,5	24	Sultana	4	10
10	Elenko	1	2,5	25	Varvare	1	2,5
11	Elina	2	5	26	Vepavile	1	2,5
12	Ezmaradiye	1	2,5	27	Yemadine	1	2,5
13	Harsiye	1	2,5	28	Zabit	1	2,5
14	Hersimo	1	2,5	29	Zebaki	1	2,5
15	Hiristolan	1	2,5	30	Zünbete	1	2,5
TOPLAM:						40	

Tablo 8: Gebze'de Aile Büyüklerine Ait İsimlerin Kullanımı

	Müslim		Gayrimüslim	
	Adet	%	Adet	%
Dede adı (babanın babası)	30	6	5	5,1
Dede adı (annenin babası)	15	3	5	5,1
Babaanne adı	-	-	1	1,02
Anneanne adı	2	0,8	-	-
Babası ile aynı ismi taşıyanlar	6	1,2	2	2,04
Annesi ile aynı ismi taşıyanlar	8	1,6	-	-

Tablo 9: Tereke Sahiplerinin Medeni Durumları

MEDENİ DURU- MU	Müslim				Gayrimüslim			
	Erkek	Kadın	Toplam		Erkek	Kadın	Toplam	
	Adet	Adet	Adet	%	Adet	Adet	Adet	%
EVLİ	60	30	90	82,5	12	3	15	51.7
DUL	4	3	7	6.4	1	0	1	3.44
BEKAR	10	2	12	11	13	0	13	44.8
TOPLAM	74	35	109	100	26	3	29	100

Tablo 10: Gebze'de Tek ve Çok Eşlilik Oranları

	Sayı	Toplam sayıya oranı (%)
Tek Eşli Olanlar	53	88,33
İki Eşli Olanlar	7	11,66
Toplam	60	

Tablo 11: Gebze'de Birden Fazla Kadınla Evlilik Yapan Erkeklerin Özellikleri

Sıra no	Defter / belge no	Tereke sahibinin adı	Sosyal sta-tüsü/ mesleği	İkamet ettiği mah / köy		Eş sayısı	Çocuk sayısı		Toplam çocuk sayısı	Tereke miktarı (kuruş)
							Er.	Kız		
1	1289/Vr. 8a	Hasan Beşe ibn-i Mehmed	Beşe / Nal-band	-	Tepeköy	2	3	4	7	1266
2	1289/Vr. 11b	Halil Ağa ibn-i Ahmed	Ağa	-	Tuzla	2	1	1	2	709
3	1289/Vr.36b	Kalkancı Mehmed ibn-i Hasan	-	-	Tavşancıl	2	1	4	5	1761

4	1289/Vr.74b	El-Hâc Ebubekir ibn-i Abdullah	Hacı	-	Tavşancıl	2	3	1	4	15900
5	1290/Vr.13b	El-Hâc Feyzullah b. Hasan	Hacı	-	Muallim	2	2	2	4	7067,5
6	1290/Vr.18b	Kanbur Ebubekir b. Abdullah	-	-	Kadılı	2	2	3	5	1085
7	1290/Vr.25a	Tahir b. Feyzullah	Renç- ber	-	Köseler	2	3	-	3	537,5

Tablo 12 : Müslim-Gayrimüslim Ailelerde Çocuk Sayısı

	Müslim		Gayrimüslim	
	Adet	%	Adet	%
Erkek	113	51	24	63,1
Kız	105	47,5	13	34,2
Anne karnında	3	1,36	1	2,6
Toplam	221	100	38	100
	258			
Çocuklu Aile	85		13	
Evli Çocuksuz Aile	13		3	
Bekar	12		13	

Tablo 13: Yaş Durumlarına Göre Çocukların Dağılımı

	Müslim		Gayrimüslim	
	Adet	%	Adet	%
Büyük	68	30,7	13	34,2
Küçük	147	66,5	24	63
Mürahik	3	1,36	-	-
Anne karnında	3	1,36	1	2,6
Toplam	221	100	38	100

Tablo 14: Çocuk Sayısı İtibarıyla Mahalle ve Köylerde Ailelerin Durumu

Çocuk adedi	Müslim				Gayrimüslim			
	Mahallelerde ikamet eden aileler	%	Köylerde ikamet eden aileler	%	Mahallelerde ikamet eden aileler	%	Köylerde ikamet eden aileler	%
1	8	25,8	16	24,2	-	-	2	12,5

2	8	25,8	15	22,7	-	-	3	18,7
3	5	16,1	10	15,1	-	-	3	18,7
4	1	3,2	11	16,6	-	-	4	25
5	-	-	5	7,6	-	-	1	6,2
6	-	-	3	4,5	-	-	-	
7	1	3,2	1	1,5	-	-	-	
Çocuksuz	8	25,8	5	7,6	-	-	3	18,7
Toplam	31	100	66	100			16	

Tablo 15: Müslüman Ailelerde Tereke Miktarlarına Göre Çocukların Dağılımı

Çocuk adedi	Gelir dağılımı (kuruş)								TOPLAM	
	0 - 1000		1000 - 5000		5000 - 10000		10000 +		Aile adedi	%
	Aile adedi	%	Aile adedi	%	Aile adedi	%	Aile adedi	%		
1	12	14.2	10	11.7	2	2.4	1	1.2	25	29.4
2	13	15.4	9	10.6	1	1.2	-	-	23	27
3	8	9.5	6	7	-	-	1	1.2	15	17.6
4	4	4.7	5	5.9	2	2.4	1	1.2	12	14.1
5	2	2.4	3	3.5	-	-	-	-	5	5.9
6	2	2.4	1	1.2	-	-	-	-	3	3.5
7	-	-	1	1.2	1	1.2	-	-	2	2.4
TOP.	41	48.8	35	41.2	6	7.1	3	3.6	85	100
Çocuksuz	7		5		1		-		13	

Tablo 16: Gayrimüslim Ailelerde Tereke Miktarlarına Göre Çocukların Dağılımı

Çocuk Adedi	Gelir dağılımı (kuruş)								TOPLAM	
	0 - 1000		1000 - 5000		5000 - 10000		10000 +		Aile adedi	%
	Aile adedi	%	Aile adedi	%	Aile adedi	%	Aile adedi	%		
1	1	7.7	1	7.7	-	-	-	-	2	15.4
2	-	-	3	23	-	-	-	-	3	23
3	1	7.7	1	7.7	-	-	1	7.7	3	23
4	2	15.4	2	15.4	-	-	-	-	4	30.7
5	-	-	1	7.7	-	-	-	-	1	7.7
TOP.	4	30.8	8	61.5	-	-	1	7.7	13	100
Çocuksuz	-		1		2		-		3	

EK 1: Müslüman Tereke Sahiplerinin Şahsî

Sıra no	Defter/ belge no	Tereke Sahibinin Adı	Sosyal statüsü	Mesleği
1	1289/Vr. 2b	Süleyman b. Mustafa	-	-
2	1289/Vr. 2b	Kalkancı Osman Beşe ibn-i Abdullah	Beşe	-
3	1289/Vr. 2b	Zeyneb Hatun ibnetehu Mustafa	Hatun	-
4	1289/Vr. 2b	İsmihan Hatun ibnetehu Ebubekir	Hatun	-
5	1289/Vr. 3a	Halil ibn-i Ahmed	-	Çiftçi
6	1289/Vr. 3a	Türüdü (تورود) oğlu Ali ibn-i Hasan	-	Çiftçi
7	1289/Vr. 3a	Cerbe (حربج) oğlu Ali ibn-i Ahmed	-	-
8	1289/Vr. 3b	Fatma Hatun ibnetihu Molla Ahmed	Hatun	-
9	1289/Vr. 4a	Küçük Ahmed oğlu Mustafa	-	-
10	1289/Vr. 4a	Ayşe bint-i Hasan	-	-
11	1289/Vr. 4a	Hatice Hatun ibnetehu İbrahim	Hatun	-
12	1289/Vr. 4a	Emetullah Hatun ibnetehu Ali	Hatun	-
13	1289/Vr. 4b	Ayşe Hatun ibnetehu Ali Bey	Hatun	-
14	1289/Vr. 4b	Kara Veli b. Ali	-	Çiftçi
15	1289/Vr. 5a	Halil b. Ali	-	Çiftçi
16	1289/Vr. 5b	Züleyha Hatun ibnetehu Ali	Hatun	-
17	1289/Vr. 6a	Mehmed Emin ibn-i Hasan	-	Çiftçi
18	1289/Vr. 6a	Kıdır (قيدير) oğlu Hüseyin ibn-i Hasan	-	Çiftçi
19	1289/Vr. 6b	Mustafa ibn-i Veliyyüddin	-	Semerci
20	1289/Vr. 6b	Es-Seyyid Halil ibn-i Abdullah	Seyyid	Eskici
21	1289/Vr. 8a	Hasan Beşe ibn-i Abdullah	Beşe	Kayıkcı
22	1289/Vr. 8a	Halil Beşe ibn-i Kürd Mustafa	Beşe	-
23	1289/Vr. 8a	Hasan Beşe ibn-i Mehmed	Beşe	Nalband
24	1289/Vr. 8b	Ümmühan Hatun ibnetehu İbrahim	Hatun	-
25	1289/Vr. 8b	Ayşe Hatun ibnetehu Molla Abdullah	Hatun	-
26	1289/Vr. 8b	Hüseyinzade Hüseyin Ağa ibn-i el-Hâc Mustafa	Ağa	-
27	1289/Vr. 9a	İsmihan Hatun ibnetehu Hüseyin	Hatun	-
28	1289/Vr. 9b	Fatma Hatun ibnetehu Ali	Hatun	-
29	1289/Vr. 10a	Hanife ibnetehu Molla Ahmed	-	-
30	1289/Vr. 10b	Mehmed Arif ibn-i Hüseyin	-	-
31	1289/Vr. 10b	İbrahim Reis ibn-i Hüseyin	Reis	Kayıkcı
32	1289/Vr. 10b	Ahmed ibn-i Osman Ağa	-	-
33	1289/Vr. 10b	Emine bint-i Hasan	-	-

ve Ailevî Hususiyetleri İle Tereke Miktarları

	İkamet ettiği Mah / Köy		Eş sayısı	Çocuk sayısı			Toplam çocuk sayısı	Tereke miktarı (kuruş)
				Erkek	Kız	Anne karnında		
	Hacı Halil	-	1	2	-	-	2	345
-		Hereke	1	-	1	-	1	300
-		Aydınlı	Dul	1	-	-	1	676
-		Demirciler	1	1	1	-	2	367
-		Tepeköy	1	-	2	-	2	795,5
-		Tavşancıl	1	-	1	-	1	1047
-		Aydınlı	1	2	1	-	3	393
	Küçük Mescid	-	1	-	-	-	-	1773
-		Tavşancıl	1	1	1	-	2	210
-		Muallim	1	1	-	-	1	357
-		Orhanlı	1	1	-	-	1	622
-		Orhanlı	1	1	1	-	2	256
-		Tavşancıl	1	1	1	-	2	966
-		Akviran	1	5	-	-	5	357
-		Tavşancıl	1	2	1	-	3	605
	Gazi Mustafa Paşa	-	1	2	2	-	4	1102
-		Muallim	1	2	-	-	2	243
-		Pelitli	1	3	1	-	4	929
	Gazi Mustafa Paşa	-	1	1	-	-	1	595
-		Tavşancıl	1	-	-	-	-	150
-		Muallim (As- len Tosyalı)	-	-	-	-	-	166
-		Demirciler	1	-	2	-	2	1292
-		Tepeköy	2	3	4	-	7	1266
	Sultan Orhan	-	1	3	-	-	3	165
	Gazi Mustafa Paşa	-	1	-	1	-	1	1762
	Sultan Orhan	-	1	5	2	-	7	8653
	Küçük Mescid	-	-	-	-	-	-	1065
-		Tuzla	1	2	1	-	3	699
-		Aydınlı	1	-	1	-	1	509
-		Aydınlı	-	-	-	-	-	368
-		Tuzla	1	1	1	1	3	693
-		Tavşancıl	1	1	3	-	4	565
-		Tavşancıl	1	1	3	-	4	323

34	1289/Vr. 11a	Hasan ibn-i İbrahim	-	-	
35	1289/Vr. 11a	Fatma Hatun ibnetehu Ahmed	Hatun	-	
36	1289/Vr. 11a	Seferoğlu Mehmed ibn-i İsmail	-	Çiftçi	
37	1289/Vr. 11a	Şehribanoğlu Hasan Beşe ibn-i Mahmud	Beşe	-	
38	1289/Vr. 11b	Halil Ağa ibn-i Ahmed	Ağa	-	
39	1289/Vr. 11b	Ayşe Hatun ibnetehu Mehmed	Hatun	-	
40	1289/Vr. 11b	Ümmügülsüm bint-i Hasan	-	-	
41	1289/Vr.12b	Şerife Ayşe Hatun ibnetehu Osman	Hatun	-	
42	1289/Vr. 13a	Ali Ağa ibn-i Ali	Ağa	-	
43	1289/Vr.13b	Veliyyüddin Beşe ibn-i Mustafa	Beşe	-	
44	1289/Vr.13b	El-Hâc Abdurrahman Ağa ibn-i Hüseyin	Hacı, Ağa	-	
45	1289/Vr.14a	Canboladoğlu Mehmed Beşe ibn-i Ali	Beşe	-	
46	1289/Vr.36b	Kalkancı Mehmed ibn-i Hasan	-	-	
47	1289/Vr.39b	Mehmed b. Mustafa	-	-	
48	1289/Vr.44b	Emetullah (baba adı yok)	-	-	
49	1289/Vr.46a	Emetullah ibnetehu Mehmed	-	-	
50	1289/Vr.46a	Mehmed ibn-i Mustafa	-	-	
51	1289/Vr.63a	Zeyneb bint-i (baba adı yok)	-	-	
52	1289/Vr.64b	Habibe bint-i İsmail	-	-	
53	1289/Vr.65b	Es-Seyyid Abdullah ibn-i Mehmed	Seyyid	Kasap	
54	1289/Vr.65b	Emine bint-i Memiş	-	-	
55	1289/Vr.66b	Zeyneb Hatun bint-i Abdullah	Hatun	-	
56	1289/Vr.68a	Uzunköprülü es-Seyyid Mustafa Efend.	Seyyid, Efendi	Gebze eski naibi	
57	1289/Vr.68b	Arnabud Hüseyin Dâî ibn-i Ahmed	-	-	
58	1289/Vr.69b	Muhammed Beşe ibn-i Ahmed	Beşe	-	
59	1289/Vr.73a	Esmâ Hatun bint-i Selim	Hatun	-	
60	1289/Vr.73b	Ekrem Alemdar b. Hüseyin	-	-	
61	1289/Vr.74a	Mehmed b. İbrahim	-	-	
62	1289/Vr.74b	Mustafa b. Nalband Hasan	-	-	
63	1289/Vr.74b	Mazlum el-Hâc Ebubekir ibn-i Abdullah	-	-	
64	1289/Vr.76a	Cerüzoğlu Ali Yazıcı ibn-i Hüseyin	-	-	
65	1289/Vr.76b	Kara Ahmed oğlu Muslu	-	Çiftçi	
66	1289/Vr.77a	Ahmed ibn-i Mustafa	-	Rençber	
67	1289/Vr.77a	Değirmenci Ahmed ibn-i Süleyman	-	-	
68	1289/Vr.78a	Yusuf Dâî b. Abdullah	-	-	
69	1289/Vr.79b	Hasan b. Hüseyin	-	Bağ bekçisi	

-	Hereke	1	2	3	-	5	400
-	Çerkeşli	1	3	3	-	6	253
-	Akviran	1	2	3	-	5	1460
-	Köseler	1	1	1	-	2	1520
-	Tuzla	2	1	1	-	2	709
Karabakkal	-	1	1	2	-	3	414
-	Çerkeşli	1	3	3	-	6	338
-	Tavşancıl	1	1	1	-	2	791
-	Hereke	1	-	4	-	4	3261
Gazi Mustafa Paşa	-	Dul	2	-	-	2	1447
-	Tuzla	1	4	1	1	6	2275
Karabakkal	-	1	1	1	-	2	1205
-	Tavşancıl(As- len Alablı'lı)	2	1	4	-	5	1761
-	Ovacık	-	-	-	-	-	760
Hacı Halil Paşa	-	1	1	-	-	1	413
Gazi Mustafa Paşa	-	1	-	1	-	1	274
Gazi Mustafa Paşa	-	Dul	-	1	-	1	3106
-	Demirciler	-	-	-	-	-	471
-	Akviran	1	1	2	-	3	759
Küçük Mescid	-	1	1	1	-	2	1992
Gazi Mustafa Paşa	-	1	-	1	-	1	1680
Sultan Orhan	-	1	-	2	-	2	5519
Gebze kasabası	-	-	-	-	-	-	1026
-	Tuzla	1	1	-	-	1	1674
-	Tavşancıl	-	-	-	-	-	595,5
Küçük Mescid	-	1	-	1	-	1	2797
-	Muallim	1	1	1	-	2	444
-	Demirciler	1	-	-	-	-	452
-	Tepecik	1	-	1	-	1	187
-	Tavşancıl	2	3	1	-	4	15900
-	Darıca	1	3	1	-	4	7684
-	Tavşancıl	1	1	3	-	4	1935
-	Köseler	Dul	1	1	-	2	700
-	Tavşancıl	1	-	-	-	-	617,5
-	Muallim	1	-	-	-	-	903
-	Darıca (aslen Koçhisarlı)	-	-	-	-	-	1112,5

70	1289/Vr.80a	El-Hâc es-Seyyid Hasan ibn-i Mehmed	Hacı, Seyyid		
71	1289/Vr.81b	Es-Seyyid el-Hâc Hüseyin Efendi ibn-i İsmail	Seyyid, Hacı, Efen.	Hafız-ı Kuran	
72	1289/Vr.83a	Fatma bint-i Abdullah	-	-	
73	1289/Vr.83b	Keçeci es-Seyyid Osman ibn-i Abdullah	Seyyid	Keçeci	
74	1290/ Vr.3a	Ayşe Hanım ibnetehu Mehmed Muhyiddin Efendi	Hanım	-	
75	1290/Vr.3b	Amine Hatun ibnetehu Mehmed	Hatun	-	
76	1290/Vr.5a	Emetullah Hatun ibnetehu Ahmed	Hatun	-	
77	1290/Vr.5a	Halil Kethuda ibn-i İsmail b. Abdullah	-	Kethüda	
78	1290/Vr.6a	Çoban Mehmed oğlu Veliyyüddin ibn-i Mehmed	-	Çiftçi	
79	1290/Vr.6b	Güllü Berberzade es-Seyyid İbrahim ibn-i Mehmed	Seyyid	Sarrâc, usta	
80	1290/Vr.8b	Helvacıoğlu Mustafa ibn-i Ebubekir	-	Rençber	
81	1290/Vr.9a	Ömer Ağa ibn-i İbrahim	Ağa	Debbağ	
82	1290/Vr.11b	Salih oğlu Feyzullah Reis b. Ahmed	Reis	-	
83	1290/Vr.12a	Ahmed Efendi ibn-i Mustafa	Efendi	Sarrâf	
84	1290/Vr.13b	El-Hâc Feyzullah b. Hasan	Hacı		
85	1290/Vr.13b	Amine Hatun ibnetehu Salih	Hatun	-	
86	1290/Vr.14a	Kırkık (قَيْرِيَق) oğlu Mustafa b. Osman	-	Çiftçi	
87	1290/Vr.14a	Karamanoğlu Keleş Halil b. Salih	-	-	
88	1290/Vr.15a	Ümmügülsüm Hatun ibnetehu Sarı Osman	Hatun	-	
89	1290/Vr.15a	Hüseyin b. Mehmed	-	Rençber	
90	1290/Vr.15a	Cancakoğlu Hasan ibn-i Ahmed	-	-	
91	1290/Vr.16a	İlyas oğlu Mustafa b. Mustafa	-	Rençber	
92	1290/Vr.16b	Çiçek Alizade Mehmed Ağa ibn-i Ali	Ağa	-	
93	1290/Vr.16b	Nalband Osman Usta ibn-i Hüseyin	-	Nalband, usta	
94	1290/Vr.18a	Mehmed Tahir Reis ibn-i Halil	Reis	Kayıkçı	
95	1290/Vr.18b	Kanbur Ebubekir b. Abdullah	-	-	
96	1290/Vr.21a	Şerife Hatice ibnetehu Hüseyin	-	-	
97	1290/Vr.21b	Tahânî (تَاحِط) el-Hâc İbrahim Efn. ibn-i Abdullah	Hacı, Efendi	-	
98	1290/Vr.22b	Emine Hatun ibnetehu Mehmed	Hatun	-	
99	1290/Vr.23b	Arnabud Hüseyin b. Mehmed b. Abdullah	-	-	
100	1290/Vr.24b	Hanife Hatun ibnetehu Mehmed Emin	Hatun	-	
101	1290/Vr.25a	Tahir b. Feyzullah	-	Rençber	

Güzeller	-	1	1	-	-	1	529
Güzeller	-	1	-	1	-	1	5238,5
Güzeller	-	1	1	1	-	2	1160
Güzeller	-	1	2	-	-	2	1596
-	Darıca	1	1	-	-	1	6375,5
-	Aydınlı	1	2	-	-	2	1588
-	Muallim	Dul	2	2	-	4	791
-	Çerkeşli	1	1	3	-	4	3421
-	Tuzla	1	-	1	-	1	2938
Hacı Halil	-	1	1	1	-	2	2223
-	Hereke	1	-	1	-	1	2841
Gebze kasabası	-	1	-	-	-	-	6796
-	Muallim	1	1	1	-	2	4188
Hacı Halil	-	1	-	-	-	-	1272
-	Muallim	2	2	2	-	4	7067,5
-	Ovacık	1	1	1	-	2	544
-	Kadılı	-	-	-	-	-	939
-	Mazharlı	1	-	-	-	-	1410
-	Hereke	1	-	1	-	1	1700
-	Darıca (Aslen Kenkırılı)	-	-	-	-	-	649
-	Tepecik	1	-	-	1	1	768,5
-	Hereke	1	2	1	-	3	3669
-	Çerkeşli	-	-	-	-	-	573
Küçük Mescid	-	1	2	1	-	3	3114
-	Muallim	1	1	3	-	4	2970
-	Kadılı	2	2	3	-	5	1085
Güzeller	-	1	2	1	-	3	1884
Güzeller	-	1	-	-	-	-	726
Sultan Orhan	-	1	-	-	-	-	2720
Güzeller (aslen İlbasanlı)	-	1	-	-	-	-	1262,5
-	Köseler	1	2	1	-	3	1255,5
-	Köseler	2	3	-	-	3	537,5

102	1290/Vr.25b	Zeyneb Hatun ibnetehu Mehmed	Hatun	-	
103	1290/Vr.28b	Koca Ali ibn-i Ahmed	-	Rençber	
104	1290/Vr.29a	Arnabud İsmail b. Hüseyin	-	Rençber	
105	1290/Vr.29a	Arnabud Salih b. İbrahim b. Osman	-	Rençber	
106	1290/Vr.33b	Mehmed Şakir Ağa ibn-i Ali	Ağa	-	
107	1290/Vr.35a	Tahir Ağazade Mehmed Ağa ibn-i Tahir	Ağa	-	
108	1290/Vr.35b	Genç Mehmed Reis ibn-i Osman	Reis	-	
109	1290/Vr.36a	Medvere (مردم) oğlu Ahmed b. Mehmed	-	-	

EK 2: Gayrimüslim Tereke Sahiplerinin Şahsî

Sıra no	Defter/ belge no	Tereke Sahibinin Adı	Mesleği	İkamet ettiği
1	1289/Vr. 5a	Manav İvaz veled-i Apostol	Manav	-
2	1289/Vr. 6b	Yemadine bint-i Bozgilan	-	-
3	1289/Vr. 7b	Papazoğlu Yorgi veled-i Dimitraki	-	-
4	1289/Vr. 9b	Perşkera veled-i Manuk	-	-
5	1289/Vr. 11a	Marko veled-i Estoban	Koyun çobanı	-
6	1289/Vr. 11b	Yaven veled-i Yivan	Çoban kahyası	-
7	1289/Vr. 11b	İstifo veled-i ... (baba adı belirtilmemiş)	Koyun çobanı	-
8	1289/Vr.13a	Yemenici Artin	Yemenici	Gebze kasabası (Aslen Adapazarı reayasından)
9	1289/Vr.38a	Boğdan veled-i Nikoli	Çoban kethüdası	-
10	1289/Vr.40a	Malen oğlu Petro	Koyun çobanı	-
11	1289/Vr.56b	Yemandi veled-i Dimitri	-	-
12	1289/Vr.65a	Aleksandra veled-i Dimitraki	-	-
13	1289/Vr.67b	Ernaosti veled-i Hırsto	-	-
14	1289/Vr.70a	Anıştaş veled-i (?)	-	-
15	1289/Vr.80b	Trendafil veled-i Vasil	-	-

-	Çerkeşli	Dul	-	1	-	1	2844,5
Güzeller	-	1	3	-	-	3	3342,5
-	Darıca (aslen İlbasanlı)	-	-	-	-	-	230
-	Darıca (aslen İlbasanlı)	Dul	1	-	-	1	406
-	Hereke	1	2	1	-	3	13540
-	Demirciler	1	-	1	-	1	10002
-	Hereke	1	1	2	-	3	4164,5
Küçük Mescid	-	1	-	-	-	-	690

ve Ailevî Hususiyetleri İle Tereke Miktarları

Mah / Köy	Eş sayısı	Çocuk sayısı			Toplam çocuk sayısı	Tereke miktarı (kuruş)
		Erkek	Kız	Anne karnında		
Tuzla	1	1	1	-	2	3336
Tuzla	1	1	-	-	1	392
Darıca	1	4	-	-	4	2770
Tuzla	1	1	2	-	3	950
Cumalı (aslen Şile nahiyesi Yeniköy reayasından)	-	-	-	-	-	200
Aydınlı (aslen Rumelinde Samako ahalisinden)	-	-	-	-	-	351
Aslen Rumeli Vilayeti Sofya ahalisinden	-	-	-	-	-	190
	-	-	-	-	-	260
Aydınlı (aslen Rumeli reayasından)	-	-	-	-	-	2068
Akkenise (Akkilise)	-	-	-	-	-	385
Darıca	-	-	-	-	-	3345
Darıca	1	-	1	-	1	2680
Darıca	1	2	-	-	2	1600
Darıca	1	3	2	-	5	2550
Darıca	1	-	-	-	-	2291

16	1289/Vr.81a	Benayut veled-i Tanaş	-	-	
17	1290/ Vr.10a	Avanes veled-i Manuk	-	-	
18	1290/Vr.12b	Tan oğlu Yorgi veled-i Tanaş	-	-	
19	1290/Vr.18a	Nikola zimmi veled-i Mesail	Bezir yağcı	Gazi Mustafa Paşa vakfı bezirhanesinde mütemekkin	
20	1290/Vr.20a	Arkodice nasraniye ibnetehu Ligoren	-	-	
21	1290/Vr.21a	Estori veled-i Nikola	Çoban	-	
22	1290/Vr.21b	Petro veled-i Teda	Çoban	-	
23	1290/Vr.27b	Yorgi veled-i Yenaki	-	-	
24	1290/Vr.29a	Hiristo zimmi	Çoban	-	
25	1290/Vr.32b	Tanaş zimmi veled-i Benayut	-	-	
26	1290/Vr.35a	Yivan veled-i Masko	Çoban	-	
27	1290/Vr.35b	Vido veled-i Beno	Çoban	-	
28	1290/Vr.37b	Kiryazi veled-i Kanalo	-	-	
29	1290/Vr.37b	Papaz Mihal	Papaz	-	

Tuzla	1	3	1	-	4	750
Aslen Vanlı olup memleketine giderken Hereke köyünde eceli ile vefat etmiş	-	-	-	-	-	548
Tuzla	Dul	2	1	-	3	13976
-	-	-	-	-	-	1452
Darıca	1	-	-	-	-	7600
Pelitli (aslen Yeniköy reayasından)	1	1	-	1	2	2784
Karagüllü ağılı (aslen Yeniköy reayasından)	1	2	1	-	3	1900
Darıca	1	-	-	-	-	6578
Darıca (aslen Filibe kazasından)	-	-	-	-	-	860
Tuzla	1	2	2	-	4	3910
Darıca (aslen Filibe kazasından)	-	-	-	-	-	6445
Darıca (aslen Filibe kazasından)	-	-	-	-	-	1785
Tuzla	-	-	-	-	-	1300
Tuzla	1	2	2	-	4	751,5